

terrà et cognatione idololatrà à Deo evocatus, multiplicandæ posteritatis, quæ à reliquis gentibus separata in populum Dei cooptanda esset, et perpetuâ hereditate possidendæ Chananæ, denique progrediendæ ex se seminis, in quo benedicendæ omnes gentes terræ, promissionem primus accepit, Gen. 12, 1, 2, 3; 17, 6, 7, 8, patris multarum gentium nomine et Dei familiaritatis à Deo honoratus, Gen. 17, 5; Jac. 3, 25. Itaque et declaravit Matthæus ab Abrahamo incipiens, illud quod Apostolus dicit Rom. 15, 8: *Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum.*

VERS. 55. — RAGAU. Hebraicè est רַגָּאָו quod Latinus interpres cum Hebraicè *Rehu*, Septuaginta *Ragau* expresserunt.

VERS. 56. — CAINAN. Hic à Mose omissus, à solis agnoscente Interpretebus septuaginta. Moses enim ait, ab Arphaxad genitum Sale; Septuaginta verò ab Arphaxad genitum Cainan, à Cainan Sale, Gen. 11, v. 12. Viros septuaginta cum secutus sit Lucas evangelista; quippe qui Græcis scripsit, quibus una septuaginta duorum editio familiaris erat; nefas sit illos mendacii aut erroris arguere: dicendum potius videntur, illos quidem, vel ex veterum Hebræorum historiis, vel ex Spiritus sancti afflatu, cognitum Cainæ generationem addidisse; Mosen verò, eodem Spiritu sancto affante, certis ex causis omississe, intellexisseque ab Arphaxad genitum Sale nepotem intercedente filio Cainan, ab Arphaxad genitum eum à quo genitus est Sale; qui modus loquendi occurrit, Matth. 1, v. 8. Nisi ostendere quis possit, generationem illam Cainan superfluum esse, temerè, inquam, additam ab aliquibus fuisse tam Evangelio Lucæ quam interpretationi septuaginta duorum.

VERS. 58. — ANAM. Lucas, eum gentibus scriberet

VERS. 56. — QUI FIT CAINAN, GENES. 11, v. 12. Cainan iste à Moyse prætermittitur, secundum textum Hebraicum et vulgatum; sed insertus fuit septuaginta Interpretibus, quos Lucas hic sequitur. Discordiam istam conciliavimus in illum locum Genesis, eo sensu, ut Cainan à septuaginta prophetico spiritu adjectus sit, et certi mysterii causâ à Moyse prætermisissâ salvâ veritate. Sunt tamen, qui putant Cainan à Septuaginta male fuisse interpositum; Lucam verò non ex opinione suâ, sed juxta librorum censualium tabulas loqui; in quibus Cainan insertus reperiebatur; et hoc satis significari illâ voce maxime Græcæ que habetur v. 25, ut putabatur, quam ad omnia sequenda referri volunt; ut scilicet Lucas significet se de Christi parentibus loqui, quemadmodum in tabulis relati erant. Neque mirum hoc esse, cum simile quid reperitur 2 Esdræ 7, v. 5 et seqq., ubi recensentur nomina eorum qui ascenderant ex Babylone juxta tabulas publicas; quæ tamen recensentur in multis longè alter ab Esdrâ juxta propriam scientiam lib. 4 Esdræ c. 2.

VERS. 58. — QUI FIT ADAM. A Christo ad Adam usque Lucas progressus est, ut ostenderet primum et secundum Adamum ejusdem esse nature, Christum

CAPUT IV.

1. Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est à Jordane, et agebatur à Spiritu in desertum,

2. Diebus quadraginta, et tentabatur à diabolo. Et

Evangelium, genealogiam Christi protraxit ad Adam usque protoplastum, et ab ipsâ mundi origine, Christi originem magnâ diligentia fideque deduxit, ut intelligendum daret, Christum, non Judæorum tantum salvatorem esse, sed et omnium hominum ex primo Adam oriundorum, quin et ipsius Adæ, cui jam tum promissus etiam fuerat, vel illis Dei ad septem verbis: *Inimicitias ponam, etc.* Gen. 3, v. 15. À primâ enim Adæ defectione, ut necessarius fuit omnibus Christus, ita et toti mundo fuit destinatus. Cæterum Matthæus qui Hebræis scripsit, considerans Dei fœdus cum Abrahamo, quo illius semini, à reliquis gentibus quasi interpositâ macerâ distincto, peculiariter promissus fuerat redemptor, non ultra Abrahamum progressus, demonstrare voluit, Jesu exhibitio, fœderi illi sancto satisfactum fuisse.

QUI FIT DEI, scilicet filius, ut in præcedentibus omnibus; non quòd Adam ex Deo vel à Deo sit genitus, quemadmodum præcedentes filii ex patribus, sed quia à Deo factus est (nam et hac ratione quandoque Deus pater et creatura filii dicuntur, Job 58, v. 7, 29; Jer. 3, v. 4), et quidem modo supernaturali, nullius hominis operâ adhibitâ, ex pulvere terræ formatus et spiraculo vitæ auctus. Adami autem generationem dùm evangelista in Deum refert, refert et Jesu, taciteque docet illud imprimis non mirum, si secundi Adami Jesu generationem ex virgine, absque viri operâ, Spiritus sancti virtute, accidisse narrârit; cum primi Adami generatio, exclusâ omni prosorsâ viri mulierisque operâ, solum Deum habuerit auctorem. Deinde et illud, adventum Christi non in causâ naturales, sed in æternam Dei predestinationem referendum; et denique et illud, per Jesum homines sursum reduci ad Deum, qui per Adam deorsum abduci fuerant à Deo.

que venisse, ut etiam ipsi Adæ, et omnibus ab eo oriundis gentibus salutem afferret. Matthæus autem quia Judæis scripsit, ab Abraham Judæorum et fidei parente, genealogiam suam incepit; idque descendendo, Lucas verò ascendendo, quia ab illo significatur nostrorum susceptio peccatorum; ab hoc eorum abolitio; quam quia consequitur per baptismum Christi, idèò Lucas baptizato tandem Domino serio generationis ejus exorsus est, eamque perduxit usque ad Deum, quia per peccati remissionem Deo reconciliati reddimur filii ejus, non naturales, sed adoptivi; quâ de causâ filios etiam adoptivos catalogo suo intexit. Vide plures consonantias et dissonantias utriusque scilicet genealogiæ apud Ang. 2, de Consensu Evang., c. 4. QUI FIT DEI, scilicet filius, quod suppleendum in omnibus præcedentibus, non quòd Adam à Deo generatus sit, sed factus, et è locutione filius, quâ dicitur Job 58, v. 28: *Quis est pater? Bene autem respondet finis hujusce scilicet principio, ut et Adam dicatur filius Dei, et Joseph filius Heli, neuter proprie scilicet generatione naturali; itaque ut credibilis fiat Christus, novum Adam, sine semine et terreno patre esse natum, quàm credibile est veterem Adam sine semine et matre terrenâ prodidisse.*

CHAPITRE IV.

1. Or, Jésus plein du Saint-Esprit, revint des bords du Jourdain, et fut repoussé par cet Esprit dans le désert,

2. Où il demeura quarante jours: et il y fut tenté

nihil manducavit in diebus illis: et consummatis illis, esuriit.

3. Dixit autem illi diabolus: Si Filius Dei es, die lapidi huic ut panis fiat.

4. Et respondit ad illum Jesus: Scriptum est: Quia non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei.

5. Et duxit illum diabolus in montem excelsum, et ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis;

6. Et ait illi: Tibi dabo potestatem hanc universam, et gloriam illorum: quia mihi tradita sunt, et cui volo dō illa.

7. Tu ergo si adoraveris coram me, erunt tua omnia.

8. Et respondens Jesus, dixit illi: Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.

9. Et duxit illum in Jerusalem, et statuit eum super pinnam templi, et dixit illi: Si Filius Dei es, mitte te hinc deorsum.

10. Scriptum est enim, quòd angelis suis mandavit de te, ut conservent te,

11. Et qui in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.

12. Et respondens Jesus, ait illi: Dictum est: Non tentabis Dominum Deum tuum.

13. Et consummatis omni tentatione, diabolus recessit ab illo, usque ad tempus.

14. Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam, et fama exiit per universam regionem de illo.

15. Et ipse docebat in synagogis eorum, et magnificabatur ab omnibus.

16. Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, et intra vit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, et surrexit legere.

17. Et traditus est illi liber Isaie prophete. Et ut revolvit librum, invenit locum, ubi scriptum erat:

18. Spiritus Domini super me: propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde,

19. Prædicare captivis remissionem, et cæcis visum, dimittere contractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, et diem retributionis.

20. Et cum pleuisset librum, reddidit ministro, et sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum.

21. Cœpit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris.

22. Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius, et dicebant: Nonne hic est filius Joseph?

23. Et ait illis: Utique dicetis mihi hæc similitudinem? Medice, cura teipsum: quanta audivimus facta in Capharnaüm, fac et hic in patria tuâ.

24. Ait autem: Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria suâ.

25. In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Eliae in Israel, quando clausum est cœlum

par le diable. Il ne mangea rien de tout ce temps-là; et lorsque ces jours furent passés, il eut faim.

3. Alors le diable lui dit: Si vous êtes le Fils de Dieu, commandez à cette pierre qu'elle devienne du pain.

4. Et Jésus lui répondit: Il est écrit que l'homme ne vit pas seulement de pain, mais de toute parole de Dieu.

5. Alors le diable le transporta sur une haute montagne, d'où lui ayant fait voir en un moment tous les royaumes du monde,

6. Il lui dit: Je vous donnerai toute cette puissance, et la gloire de ces royaumes; car ils m'ont été donnés, et je les donne à qui il me plait.

7. Si donc vous voulez m'adorer, toutes ces choses seront à vous.

8. Et Jésus répondant, lui dit: Il est écrit: Vous adorerez le Seigneur votre Dieu, et vous ne servirez que lui seul.

9. Le diable le transporta encore à Jérusalem; et l'ayant mis sur le haut du temple, il lui dit: Si vous êtes le Fils de Dieu, jetez-vous d'ici en bas:

10. Car il est écrit qu'il a ordonné à ses anges d'avoir soin de vous et de vous garder;

11. Et qu'ils vous soutiendront de leurs mains, de peur que vous ne vous heurtiez le pied contre quelque pierre.

12. Et Jésus répondant, lui dit: Il est écrit: Vous ne tenterez point le Seigneur votre Dieu.

13. Le diable ayant achevé toutes ces tentations, se retira de lui pour un temps.

14. Alors Jésus, par la vertu de l'Esprit, s'en retourna en Galilée; et sa réputation se répandit dans tout le pays d'alentour.

15. Il enseignait dans leurs synagogues; et tout le monde célébrait ses louanges.

16. Étant venu ensuite à Nazareth où il avait été élevé, il entra, selon sa coutume, le jour du sabbat dans la synagogue, et il se leva pour lire.

17. On lui présenta le livre du prophète Isaïe; et l'ayant ouvert, il trouva l'endroit où ces paroles étaient écrites:

18. L'esprit du Seigneur est sur moi; c'est pourquoi il m'a consacré par son onction; il m'a envoyé pour prêcher l'Evangile aux pauvres; pour guérir ceux qui ont le cœur brisé;

19. Pour annoncer aux captifs qu'ils vont être délivrés; et aux aveugles qu'ils vont recouvrer la vue; pour mettre en liberté ceux qui sont accablés sous les fers; pour publier l'année des miséricordes du Seigneur, et le jour de la justice.

20. Ayant fermé le livre, il le rendit au ministre, et il s'assit. Et tous dans la synagogue avaient les yeux arrêtés sur lui.

21. Et il commença à leur dire: Ce que vous entendez aujourd'hui de vos oreilles, est l'accomplissement de cette parole de l'Écriture.

22. Et tous lui rendaient témoignage; et dans l'étonnement où ils étaient des paroles pleines de grâce qui sortaient de sa bouche, ils disaient: N'est-ce pas là le fils de Joseph?

23. Sur quoi il leur dit: Sans doute que vous m'appellerez ce proverbe: Médecin, guérissez-vous vous-mêmes; faites ici en votre pays d'aussi grandes choses que nous avons entendu dire que vous en avez fait à Capharnaüm.

24. Mais je vous assure, ajouta-t-il, qu'aucun prophète n'est bien reçu en son pays.

25. Je vous le dis en vérité, il y avait plusieurs veuves en Israël au temps d'Élie, lorsque le ciel fut

annis tribus et mensibus sex, cum facta esset famis magna in omni terra :

26. Et ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidoniae, ad mulierem viduam.

27. Il y avait aussi plusieurs lépreux en Israël au temps du prophète Elisee; et néanmoins aucun d'eux ne fut guéri, mais seulement Naaman, qui était de Syrie.

28. Et repleti sunt omnes in synagoga ira, hæc audientes.

29. Et surseverunt, et eiecerunt illum extra civitatem, et duxerunt illum usque ad supercilium montis, super quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum.

30. Ipse autem transiens per medium illorum, ibat.

31. Et descendit in Capharnaum, civitatem Galilæe; ibique docebat illos sabbatis.

32. Et stupebant in doctrinâ ejus, quia in potestate erat sermo ipsius.

33. Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum, et exclamavit voce magna.

34. Dicens: Sine, quid nobis et tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? scio te quis sis, Sanctus Dei.

35. Et increpavit illum Jesus, dicens: Obmutescet, et exi ab eo. Et cum projecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illum nocuit.

36. Et factus est pavor in omnibus, et colloquebantur ad invicem, dicentes: Quod est hoc verbum, quia in potestate et virtute imperat immundis spiritibus, et exeat?

37. Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis.

38. Surgens autem Jesus de synagoga, introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febris, et rogaverunt illum pro eâ.

39. Et stans super illam, imperavit febrî, et dimisit illam. Et surgens continuo, ministrabat illis.

40. Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, curabat eos.

41. Exhibant autem dæmonia à multis, clamantia et dicentia: Quia tu es Filius Dei; et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum.

42. Facta autem die, egressus ibat in desertum locum, et turbæ requirebant eum, et venerunt usque ad ipsum; et detinebant illum, ne discederet ab eis.

43. Quibus ille ait: Quia et aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideò missus sum.

44. Et erat prædicans in synagogis Galilæe.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — PLENUS SPIRITU SANCTO, id est, jam se plenum Spiritu sancto ad commissâ sibi ministeria ac negotia peragenda ostendens. Semper Jesus ple-

VERS. 1. — A SPIRITU, sancto scilicet, quia ille præcesserat, et quia cum articulo et absolutè Spiritus dicitur, IN DESERTUM, tanquam locum tentationi commodissimum ad desitutum humano subsidio, quo

fermé durant trois ans et demi, et qu'il y eut une grande famine dans toute la terre :

26. Et néanmoins Elie ne fut envoyé chez aucune d'elles, mais chez une femme veuve de Sarepta dans le pays des Sidoniens.

27. Il y avait aussi plusieurs lépreux en Israël au temps du prophète Elisee; et néanmoins aucun d'eux ne fut guéri, mais seulement Naaman, qui était de Syrie.

28. Tous dans la synagogue l'entendant parler de la sorte, furent remplis de colère.

29. Et se levant, ils le chassèrent hors de leur ville, et le menèrent jusqu'au sommet de la montagne sur laquelle elle était bâtie, pour le précipiter.

30. Mais il passa au milieu d'eux, et se retira.

31. Il vint de là à Capharnaüm, ville de Galilée, et il y enseignait le peuple les jours de sabbat.

32. Et ils s'étonnaient de sa doctrine, parce qu'il parlait avec autorité.

33. Et il y avait dans la synagogue un homme possédé d'un esprit immonde, qui jeta un grand cri.

34. En disant: Laissez-nous. Qu'y a-t-il entre vous et nous, Jésus de Nazareth? êtes-vous venu pour nous perdre? Je sais qui vous êtes, le Saint de Dieu.

35. Mais Jésus lui parlant avec menaces, lui dit: Tais-toi, et sors de cet homme. Et le diable ayant jeté l'homme au milieu de l'assemblée, sortit de lui sans lui faire aucun mal.

36. Et tous en furent épouvantés; et ils se disaient les uns aux autres: Qu'est-ce que ceci? Il commande avec autorité et avec puissance aux esprits immondes; et ils sortent.

37. Et sa réputation se répandit de tous côtés dans le pays d'alentour.

38. Jésus étant sorti de la synagogue, entra dans la maison de Simon, dont la belle-mère avait une grosse fièvre; et ils le priaient de la guérir.

39. Et se tenant auprès d'elle, il commanda à la fièvre, et la fièvre la quitta. Et s'étant levée aussitôt, elle se mit à les servir.

40. Et le soleil étant couché, tous ceux qui avaient des personnes affligées de diverses maladies, les lui amenèrent, et imposant les mains sur chacun des malades, il les guérit.

41. Les démons sortaient aussi de plusieurs, et criaient et disaient: Vous êtes le Fils de Dieu. Mais il les menaçait, et les empêchait de dire qu'ils sussent qu'il était le Christ.

42. Lorsqu'il fut jour, il se retira, et s'en alla en un lieu désert; et tout le peuple vint le chercher jusqu'où il était; et comme ils le retenaient, de peur qu'il ne les quittât,

43. Il leur dit: Il faut aussi que j'annonce aux autres villes l'Évangile du royaume de Dieu, car c'est pour cela que j'ai été envoyé.

44. Et il prêchait dans les synagogues de la Galilée.

COMMENTARIA.

nus fuit Spiritu sancto, sed non fuit hoc ab ipso relectatum à puero usque ad hoc tempus, quo descendit in ipsum jam baptizatum Spiritus sanctus: quando

machine tentationum dissipentur. Fuit autem desertum Judæe, quod postea hinc *Quarentana* dictum est à Christianis.

plenum Spiritu sancto se esse reipsâ monstravit, et tanquam mutatum in virum alterum, exque homine plebeio consecratum Evangelio promulgando, et Messie officio obeundo, se deinde gessit, tanto spiritus fervore, quanto nihil aliud cogitaret ac spiraret, nihil aliud meditaretur ac conaretur, quam Messie officium publicè prestare et absolvere. Fuit autem Jesus plenus Spiritu sancto secundum quod homo (nam secundum quod Deus, unum sunt Jesus et Spiritus sanctus) quia plenus Spiritus sancti donis, quia nullum sit donum, Spiritus sancti largitione appropriatum, quo non cumulatissimè excellentissimèque fuerit imbutus, Isa. 41, v. 2, 3, et nihil in ipso fuerit, quod non impleverit, occupaverit, suumque agnoverit Spiritus sanctus. Habent autem hoc proprium dona Spiritus sancti, ut reddant hominibus animam facile mobilem à Spiritu sancto, ut Spiritus sancti sequatur instinctum in quovis genere rerum agendam. Adèò verò plenus fuit Jesus, ut de plenitudine ejus nos omnes acceperimus, Joan. 1, v. 16. Filio enim non ad mensuram dedit Deus Spiritum, Joan. 3, v. 34. Nomen Spiritus, ut opponitur corpori, tribus SS. Trinitatis personis commune est (Joan. 4, v. 24), sed tertie proprium, quâ ratione à Patre et Filio in modum amoris spiratur. Quod quidem nomen, cum Latine genere masculino Spiritus, Hebraicè feminino ruah, Græcè neutro Πνεῦμα exprimat, commotè servit personæ divinæ, cui nulla sexus generis diversitas tribuenda est, quod notat Hieronymus cum alibi, tum enarrans caput 40 Isaie. Sanctus verò quod additur, non à Patre et Filio distinguit tertiam personam, sed à solis spiritibus creatis, qui vel non sunt sancti, id est, ab omni sordè liberi ac puri (sunt enim quidam spiritus immundi) vel non sunt, ut personæ isthæc divina, fons sanctitatis, id est, ita sancti ut sanctificent cætera omnia que sancta sunt.

REGRESSUS EST, reversus est.

A JORDANE, reliquit Jordanem in quo fuerat baptizatus, mox ut celestis illa visio disparuerat.

ACCERTUM. Significatur efficacia Spiritus, non tantum ducentis ostendendo aut suadendo, sed et facientis ut faciant sancti, et inter cæteros Jesus ut homo, id quod ipse suggerit; non invit, sed hilares et alacres. Non est enim intelligendum fuisse illum quasi invitum aut reluctantem extrusum, sed divinæ virtutis motu atque impulsu ad tempus ex hominum conspectu abreptum. Spiritus sanctus subito quocumque vult hominem rapit, non quod vim faciat hominis voluntati, sed quod hominem mox volentem reddat. Nec quidem Joannis præconio commendatus ad eoque cœlitus auctoritate accepta statim ad prædicandum prorumpit Jesus, verum à turbarum oculis aliquantisper adhuc subducit sese, tum ne videretur eo quod acceperat testimonio subito elatus, tum ut hoc secessu auctoritatem sibi apud populum auget, cum quo hætenus tanquam unus è vulgo fuerat conversatus.

A SPIRITU, Græcè, in Spiritu, id est, à, vel, vi Spiritus, eisdem qui mox ipsius vertici insederat non

inane signum, et quo mox plenus fuerat declaratus; à Spiritu sancto, id quod expressit Syrus; nam et articulus Græcè cum additur, ferè de Spiritu sancto sentiendum esse, Didymi regula est, libro primo de Spiritu sancto. Jam quod ductus Jesus dicitur à Spiritu sancto, non ita intelligendum est, quasi non spontè secesserit, sed quod spiritus humanus Jesu secutus sit ducentem Spiritum divinum Jesu, qui natura idem unus est cum Spiritu sancto. Spiritus Jesu, ut hominis, nullâ in re discors unquam fuit à Spiritu sancto; ut Dei verò, unum est quod Spiritus sanctus. Dicit aliquis: Si Spiritus divinus Jesu et Spiritus sanctus sunt unum, sufficiebat Jesu spiritus suus, divinitas, inquam, humanitatis unita, nec opus erat dicere ductum à Spiritu sancto, aut certè similiter dici poterat à patre ductus. Respondeo quod Jesus ductus à Spiritu sancto dicitur ut homo, non quod opus haberet Spiritu sancto, tanquam oportuerit eum aliunde juvari, nec sulciferet ipsi divinitas sua, vel non cooperaretur divinitas Patris (ut enim una est Trinitatis natura et opus omne indivisum, ita cooperata est Trinitas toti curriculo vite Jesu), sed quod arcanæ Litteræ Spiritui sancto, qui est Pater et Filius amor, ascribant dona cœlestia, et inter cætera, illud eximium, quo homo, in his que agit omnibus, sequitur non proprium sed divinum instinctum; id quod fit septem illis donis que super Christum requiescisse memorat Isaia, cap. 44, v. 2. Quare significat hic evangelista, Jesum, in eo quod à Baptismo secutus est, in desertum, et in omnibus que deinde accedit, sequi instinctum Spiritus divini, non humani aliquid, qui à divino vel tantillum discrepat. An igitur à puero hætenus caruit Jesus ductu Spiritus? non, sed idcirco jam potius illud Jesu attribuitur quam hætenus, quod jam ab apparitione ipsius Spiritus, quâ declaratus fuerat plenus Spiritu sancto, tanquam novâ indutus personâ, repentièque mutatus in virum alium, argumenta ediderit manifesta agentis Spiritus sancti ad aggrediendum submissima Evangelii ac regni Dei negotia, qualia nunquam hætenus ediderat. Non enim, inquit evangelista, reversus est in Galileam, in domum maternam ex qua venerat, nec tanquam plebeius amplius inter homines versatus est, sed divini Spiritus instinctu in desertum actus est, et totus diebus muneri Christi peragendum inauguratus. Docuerit hic qui baptismatis gratiam consecutus sumus, sequi ductum Spiritus (nec enim alii sunt filii Dei quam qui aguntur Spiritu Dei, Rom. 8, 14); ducere autem Spiritum eos quos replet ad pugnam, nec sinere eos esse otiosos; nam sine hoc Spiritu qui ad pugnam vadit citò victus cadit.

IN DESERTUM, Judææ proximum, in interiora deserti proximi, ex quibus prodierat Joannes Baptista. Hoc Christiani postea desertum Quarentana vocarunt ab hæc historiâ. Solitudo assessorum sodalitati vacua, et eremus carens arbitris, accommodata est illi qui, repudiatis mundi cupiditatibus, novam ac cœlestem vitam meditantur, ut faciliè inquam

hominum conjunctionem evitent, ut abstinentiâ carnem edoment, ut orationi divinarumque rerum contemplationi assiduum operam dent: quæ baptizatos omnes decere, maxime verò eos qui aliorum doctores futuri sint, suo hoc Salvator exemplo testatum reliquit. Singulariter enim Deum solum inspectorem adiutoreque volunt hæc habere certamina, ne sanctis servorum Dei sudoribus laus importuna se ingerat.

VERS. 2. — DIEBUS QUADRAGINTA. Hoc interpres præcedentibus junxit, in hunc sensum: Agebatur in deserto à Spiritu, ut ille esset diebus quadraginta: ad quem modum etiam Syrus vertit: *Et duxit eum Spiritus in desertum diebus quadraginta, ut tentaretur*, etc. Græci libri, quibus nulla est conjunctio mediâ, ferè jungunt istud sequentibus: *Dies quadraginta tentatus à diabolo*, ut est ea mollior constructio.

TENTABATUR A DIABOLO. Græcè participium est quod, cum simile interpreti non suppeteret, periphrasi usus dixit, et *tentabatur*, quemadmodum secundum Mattheum. Tentare est rei incertæ experimentum capere, quod quidem facit diabolus, dum suggestionibus perversis atque oppugnationibus variis fortitudinem constantiamque hominum experiri desiderat; sed quia illud facit, non tam ut noverit eam quam ut labefaciat, homine ad iniquitatem pertracto, hinc tentare, diabolo, similiter mundo et carni, hominis inimici, attributum ponitur in vitæ pro eo quod est ad peccatum sollicitat; hanc porrò assignat Mattheus 4, 1, recessus Christi in desertum causam, ut *tentaretur à diabolo*, non quòd sola fuerit, sed quòd inter multas, quas jam ferè intelligendas deditimus, præcipua. Quoniam enim Christus venerat in hunc mundum ad expugnandum Satanæ tyrannidem, primum omnium post baptismum tentationibus Satanæ obiectis, et monomachia quadam cum ipso committitur, ut hæc pugna vibi sibi aperiat ad invadendum ministerio suo regnum (Satanæ, nec nisi tentationibus probatus, quasi posito tyrocinio, ad tam arduum et præclarum opus se accinxisset videatur. In hunc finem in deserto ductus est, non quòd extra desertum diabolus Jesum tentare non posset, aut non vellet, sed quòd in deserto commodissime et expeditissime id sibi facere videatur, ubi nullum adest sodalium humanum,

VERS. 2. — TENTABATUR A DIABOLO. Tentare proprie est experiendi causâ explorare, ut sciat vel ipse qui tentat, vel qui tentatur, vel alii. Ita tentare solet Deus, ut aliquoties ex August. diximus. Diabolus ulterius habet scopum inducendi ad peccatum; unde ipsius tentatio est sollicitatio ad peccandum. Utrouque modo Christus tentari voluit; qui sciebat se superari non posse. Causæ non ipsam, sed nos spectabant. Primo, ut nobis diabolum vinceret, et discipulis conciliandum traderet, inquit Hieron., Epist. 8 ad Demetriadem. Unde August. in Psal. 90, p. 2. Ideò tentatus est Christus ne vineatur à tentatore Christianis; et Christus ipse hæc de causâ dicit: *Confidite, ego vici mundum*. Secundo, ut modum vincendi traderet jejuni, oratione, Scripturarum meditatione. Tertio, ut ostenderet, inquit Ambr., 4 in Lucam, diabolum ad

quod tentatum solet, aut terribilientia machinatione ipsius turbet, dissipet, vel impediât. Sic enim intelligimus ex S. Antonii et aliorum eremitarum vitâ, eos à diabolo gravissime infestari, qui carne ac mundo subactis, solitarii angelicam vitam moliantur. Voluit autem Spiritus sanctus Jesum, non quaslibet subire tentationes, sed acerrimas atque gravissimas; verum id voluit, non in eum solum finem ut tentaretur, sed ut tentationes vinceret viriliter et gloriosè superaret; nec id causâ Jesu, quem certum erat victorem fore, sed nostrâ potissimum. Cum enim nobis expedit, adeoque necessarium sit hæc in vitâ, ut permittat nos Deus tentari, seu ad malum sollicitari, et quidem pluribus de causis, ut nobis ipsi innotescamus, ne nos ipsos extollamus, ne torpescamus, sed vigilemus et variis tentationibus exercitati fortiores reddamur, denique ut virtus virtutisque premium frequenti tentatione nobis augeatur; voluit Spiritus sanctus Jesum nobis et hæc in parte esse similem, ut pusillanimitatem adimeret tentatis, monstrans se eum esse qui diabolum, vincentem hactenus humanum genus, vincere posset, victurusque omnino esset, cujus auxilio et nos homines eum vincere possemus; et docens nos modum diabolicas tentationes superandi, jejuni, vigiliâ, oratione, ac verbi Dei Scripturarumque meditatione; itaque mediatorem se nobis ad superandas tentationes proponeret, tum per adiutorium, tum per exemplum. In eo enim in quo passus est ipse et tentatus (ait Apostolus Hebr., 2, v. 18), potens est etis qui tentantur auxiliari. Ostendere denique voluit ab eo optime evangelizandi munus obiri posse, qui postquam castigatum corpus in servitutem redegerit, et variis tentationibus probatus, omni luxurie, ambitionis atque avaritiæ desiderio superior factus fuerit, non est in periculo ne, cum aliis prædicaverit, ipse reprobus efficiatur, 1 Cor. 9, 27. Mox autem à baptismo tentatus docuit tum maxime urgere cum demone pugnam cum baptizatus es aut novam vitam meditaris, quippe qui tunc nomine dato Deo, diabolo hostilitatem indixeris. Cùm enim diabolus ad meliora tendentibus semper invadeat, tunc magis cavendum est ne mysterii gratiam deserat mentis infirmas, inquit Ambrosius. Cæterum ne tu te in tentationum laqueo temerarius injicias, non Christus ipse

meliora tendentibus invadere; et tunc magis est cavendum, ne mysterii gratiam deserat mentis infirmas. Quarto, ut doceret, eos qui alios debent iustituere, sibi à tumultu conversationis carnalis esse recedendum, et precibus vitæque puritati insistendum.

QUADRAGINTA DIEBUS. Quadraginta, ne novi Testamenti legislator Moyses, et reipublica collapse renovator Eliâ esset inferior, quorum uterque quadraginta dies jejunaverat. Non excessit quadragenarium numerum, eò quòd numerus ille servat penitentis et afflictionis presentis vitæ, ut declarat August., lib. 2, de Consensu evang., c. 4, et mysticum aliquid continere tradit Ambros., lib. 4 in Luc. Unde et quadraginta dies pluit sub Noe, quadraginta annos Israelitæ pœnas herunt in deserto, quadraginta dies explora-

tationes expetivisse dicitur, sed ad tentationis locum à Spiritu ductus; quamquam ipse, ut noverat se ab hoste superari non posse, ita poterat velle, volebatque ad nostram doctrinam tentari. *A diabolo*, spiritu immundo. Diabolus nomen habet à deferendo, traducendo, calumniando, accusando (hæc enim Græcis sonat verbum διαβόλλω), quasi delator, calumniator, et ut Apocalypsis ait cap. 12, 10, fratrum accusator (ed. enim refert studia sua omnia ut homines vituperabiles reddat et invisos Deo; ad peccatum sollicitet, et sollicitatos calumniatur, capitisque accuset, jure, injuriâ) quod nominis ferè Septuaginta dederunt pro Hebræo Satan. Porrò hic antonomastice pro principe diabolorum Lucifero positum videatur, ut Matth. 25, v. 41: *Discedite à me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus*. Et Apoc. 12, v. 9: *Et projectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus et Satanas, qui seducit universum orbem, projectus est in terram, et angeli ejus cum eo missi sunt*. Verisimile est enim ipsum dæmonum principem, qui primum hominem fuerat aggressus, secundum quoque aggressum fuisse, eo quidem consilio suo, ut princeps ipse certiorum victoriam de ipso reportaret, sed eâ Dei ordinatione, ut in principe dæmone cæteri quoque omnes à Christo superarentur confusi. Cæterum non fuit Spiritus sanctus diabolo auctor ut Christum tentaret, sed cum semper ille (quâ laborat invidia) hominem vexare, tentare, et ad peccatum sollicitare paratus sit, nec aliud querat, quam circumiens tanquam leo rugiens, occasiones opportunissimas secum à Deo abducendi, perendi ac devorandi (est enim humanæ salutis hostis juratus), singulariter autem hic cum princeps ipse dæmonum mîris modis expeteret commoditatem acerrimè oppugnandi Jesum sanctissimum, quem, multis jam modis declaratum Dei Filium, metuebat regno suo plurimum nociturum, nisi ipse illum ad peccatum pertractato Deo redderet inimicum; obiecti Spiritus sanctus ipsi Jesum antagonisiam, protrusum in desertum, tanquam in locum certaminis; nam cum tres sunt humanæ salutis inimici, qui hominem tentent, caro, mundus, diabolus, à diabolo aut à mundo tentari Jesus debuit, quando tentari debuit, quia carne sive concupiscentiâ suâ spiritali perfectè subjectâ, ad peccatum sollicitari non potuit. Ille igitur describitur qui diabolus per se tentari Christum; postea vero multæ mundi, hoc est, hominum mundanorum, tentationes narrantur quibus Christum impetiverunt, nunc suâ malâ sponte, nunc à diabolo instigati, qui

res terra promissionis, Num. 15; quadraginta dies à turritorebus Christus in terrâ manet. Plura vide apud Ambrosium. Hinc est quòd ex Apostolicâ traditione, Ecclesia etiam hunc numerum jejuniî consecravit, non quoniam, ut totas quadraginta dies omni cibo abstinentiam, sed juxta Nazianz., orat. in sanctum Lavacrum, ad virtutum nostrarum modulum jejuniûm attempandum.

ESURIT. Non igitur antea, divinitate naturæ humanæ infirmitatem sustentante. Postea verò esurit,

carne et mundo plerumque utitur ut ministris.

Nihil manducavit aut bibit in illis diebus. Per illos dies noctesque quadraginta.

ET CONSUMMATIS, consummatas autem, finitis, exactis.

ESURIT. Græcè et Syriacè præponitur *postea*, quod superfluum est, cum sufficiat dixisse *consummatas illis*. Videri possit ex Mattheo hæc esse adjectum. Insonant suam carnem jejuniis affixit, ut nos doceret sentem nostram affligere. Jejuniis se munivit ut nos doceret jejuniûm optimum esse adversus tentationes munimentum, et jejuniis vacandum inter tentationes, non deliciis. Adam in paradiso à Diabolo victus est oblectamento cibi, Christus in deserto diabolum victi asperitate jejuniû. Promulgaturus orbem legem novam, cunctaque innovaturus, secessit, et ad quadragesimum usque diem jejuniûm produxit, ut tanquam novus imitator celestis homo prodiret ad exequendum munus suum; quemadmodum Moses fecerat accepturus et populo traditurus veterem legem (Exodi 24, v. 18, et 54, v. 28), itaque ut Elias, novis principibus reipublicam innovaturus (3 Reg. 19, v. 8), ut Evangelium legi et prophetis ostenderet consentaneum. Dies noctesque quadraginta continuas, uno jejuniû universam Joannis Baptistæ abstinentiam superans inediâ Jesus toleravit, divinitate humanitatem fulcens, non ut omnino non affligeretur, sed ut non tantum affligeretur, quantum eâ jejuniarum ratione affligi nata erat, quæ nata erat etiam extinguere: id quod tamen supra humanas vires sic erat, ut ab hominibus aliquando factum divinæ litteræ prodiderint, à Mose, inquam, et Eliâ; quorum ille fecit, confortatus presentia et alloquio Domini (Exodi 54, v. 28), hic fortitudine cibi ab angelo subministrati (3 Reg. 19, v. 8). Jesus propriâ suâ divinitatis virtute. Quare non excessit Jesus eum numerum, ne humanæ naturæ suæ veritatem in dubium verteret; tum etiam quòd quadragenarius numerus penitentis serviat et afflictionis; quem in jejuniurum, pro modulo nostro, observantia, voluisse Salvatorem exemplo suo nobis esse commendatum, sancti apostoli intellexerunt, auctore beato Hieronymo epistolâ 54, ad Marcellam, adversus Montanum. Has porrò quadraginta dies noctesque, quas Christus jejunavit, non in otio duxit, imò in otio duxit sancto, perseverans in oratione, incumbens divinis laudibus et gratiarum actionibus, intentus contemplationi et alloquio Dei (cujus suavitas vobis sola sufficit sustinendæ et à morte servandæ naturæ infirmæ), cum Deo agens, atque ab eo accipiens mandata quæ hominibus deleret,

non necessitate, sed voluntate eadem quâ et passus est; idque ut hominem verum et infirmum intelligamus, inquit Iren., lib. 5, cap. 21. Deinde, inquit, esurit ut haberet diabolus ubi congrederetur obiectâ infirmitatis nature. Sic enim et nos non solum per concupiscentias, sed et per naturales necessitates tentare solet. Fames itaque Domini ipsa frans fuit, ut in quo diabolus majora metuens jam cavebat, famis specie lacatus tentaret ut hominem, inquit Ambr., lib. 4 in Lucam.

secum et cum Deo statuens quibus rationibus ac modis jam executurus esset munus ad quod erat missus Evangelium promulgandi et salutem hominum procurandi, quid prius, quid posterius docturus, operaturus, toleraturus esset, felicem omnium successum Patri instantibus precibus commendans, et cætera hujusmodi. Peractis illis diebus quadraginta et totidem noctibus, esurit. Sicut virtute divinitatis servatum fuit corpus à morte in tanto jejunio, ita retentus fuit appetitus animalis ab actu esuriendi, non quòd nullam prorsus esuriam inedia non sit passus, sed quòd non tantam quantum post quadragiesimum diem quando et esuriens modo cepit se habere. Verùm nec tunc quidem necessitate coactus esurit, qui præstatur natura, sed voluntate, usque adeò ut D. Augustinus scribat, mirabilis in Christo fuisse quòd exactis quadraginta diebus esurit, quàm quòd labentibus illis nil comedit. Aderat enim Christo facultas seipsum absque cibo servandi: sed concessit quando voluit humane nature quæ sua sunt pati et agere. Igitur post quadragiesimum diem, divinitate humanitatem suæ ipsius infirmitati relinquente, cepit vacillare humana natura, et manifesta molesta famis argumenta edere, sive stomachi murmur, sive alia similia, cibum etiam fortasse querere; unde diabolus tentandi occasionem accepit. Idcirco enim reliquit Dominus humanam naturam ipsam sibi, ut et se verum hominem monstraret (esurit, ait sanctus quidam, *humilis homo Deus, ne inimico immotesceret sublimis Deus homo*) et diabolo præ fraude circumvento tentandi occasionem præberet, quasi que ad duellum provocaret; objecta est illi velut esca, humani corporis infirmitas; sed impiegit ipse in unicum divina virtus.

VERS. 5. — DIXIT AUTEM. Apparuit, visibilis formâ, et, quod non dubium est, humanâ, quâ cognosci non posset diabolus, imò putari posset pius aliquis eremi cultor, quòd facilius falleret. Observaverat Salvatorem eantem diabolus, totis superioribus quadraginta diebus, variè que tentaverat, sed cum nihil profecisset, ubi tandem animadverit esurie laborantem, sciens ubi famas est ibi et inbecillitatem esse, existimavit illum sibi ex eâ parte aggrediendum, quæ infirma ostendebatur.

SI FILIUS DEI ES. Si tu es Christus Filius Dei quem promiserunt prophete, qui esse videris; jam ostende urgente te necessitate. Dicis diabolum alludere ad vocem eam, quæ pridem coelitus ipsi audita fuerit et intellecta: *Tu es Filius meus dilectus, etc.*, id quod dicit cum suâ scholâ Chrysostomus: Latini tamen plerique intelligunt, diabolo aliunde cognitum fuisse, ex prophetis, inquam, tam Christum fore Deum et hominem, quàm adesse tempus adventus

VERS. 5. — DIABOLUS, cujus officium est tentare. Accessisse autem corporeâ formâ, eaque humanâ, suadent illa cum Christo colloquia. Inducitur consequenter, fors non intus illas inesse Christi tentationes sicut et primi hominis. SI FILIUS DEI ES. Notant comitantes antiqui dubitasse diabolum, utrum iste esset Christus filius Dei. Chrysost. cum suis putat alluisse

ejus; itaque, cum observasset, et ea quæ nato Jesu acciderant, et immaculatam vitam Jesu, et jam tandem Joannis de Jesu testimonia non obscura, hæcque inter se contulisset, suspicatum fuisse quòd res erat, Jesum esse Christum Filium Dei, sed cum nondum animo ipsius factum esset satis, voluisse illud experimentis, qualia hic describuntur, discernere. Cum enim fame confectum cerneret, et mortalæ perpeti humanitatis videret, omne quod de ejus divinitate opinatus fuerat, ipsi fastu suæ superbiæ: *in dubium venit, ait Beda in Lucam: nihil quippe nisi superbum sapiens, dum Jesum hominem esse passibilem et humilem conspexit, Deus an esset dubitavit, ac proinde ad tentationum argumenta se convertit.* Hoc itaque quod timet explorat hic, an Jesus sit Christus Filius Dei, ita ut Deo se proficitur credere, et homini contra illudere, adulas ut decipiat. Cæterum non necesse est intelligi, demonem ex abrupto in hæc verba prolixius; *Si Filius Dei es, sed verisimile est, multis iisque compositis verbis, conatum fuisse Jesu persuadere necessitatem cibi miraculo evocandi, quia id posset ut Filius Dei, opusque haberet ut homo, etc.;* nam Evangelista sententiam duntaxat retulit.

DIC, ID EST, JUBE (EX PHRASI HEBRÆICâ), facili enim id ipse potes si Filius Dei es, nec opus habes ut à Deo Patre expectes cibum, à quo te vides derelictum fame periclitantem, qui nihil minus potes quàm ipse tuus Pater. Non ignoravit daemon Dei Filium ejusdem esse cum Deo potentia; qui et ipse id possit, quod solus Deus potest, rerum substantias imperii sui nutu transmutare. Quare non vult ut precibus à Deo impetret; nec enim inde intelligere potuisset an Dei Filius esset.

LAPIDI UTIC; DIC UT LAPIS ISTE, quo modo Matthæus explicat: non enim lapidis est seipsum in panem convertere: Matthæus utitur numero plurali, Lucas singulari, tanquàm si manibus diabolus lapidem unum Jesu obtulisset. Fieri potest ut et manibus tenerit lapidem unum, et alios lapides humi jacentes monstraverit; cæteroque, parum refert, sive Matthæus plurali usus fuerit loco singularis, sive Lucas singulari loco pluralis. Sensus est: Convertite lapides istos in panes, quibus famem sedes; presentes lapides in panis muta substantiam; sic enim fiet, ut et evadas mortis periculum ex fame imminens, et probes te Deum. Postquam, inquit, vides te à Deo Patre deseri, necessitas cogit ut tibi ipse de victu prospicias: hoc autem loco procul abes ab omni commeatu copæ, ubi nihil præter lapides suppetit. Succurre igitur necessitati tuæ, si potes, ne delicias: et victum, quem Deus tibi non suppeditat, confice ipse tibi ex lapidibus, transmutatis, non in delicias, sed in panem, in cibarium ac necessarium commeatum; sic enim loquor ad vocem, quam audisset supra in baptismo: *Hic est filius meus, etc.* Alii aliunde suspicatum hoc esse, ut ex vite sanitate, ex prodigioso jejunio, Joannis testimonio, vobis prophetarum; sed quæ superbiissimam erat, quòdquid de ejus divinitate opinatus fuerat ipso fastu superbiæ; in dubium venit ex tantâ nature infirmitate. Itaque quasi consulens ejus necessitati, et

quirit, quòd facilius impetret id quod petit. Hortatur itaque Jesum Satanas ut subveniat periclitanti nature, quasi compatiens et curam salutis ejus gerens, reverè autem decipere studens, et inprimis explorans an Jesus sit Christus verus atque ipsorum Filius Dei ut re comperat, omnes in id nervos intendat, quo salutem hominum, quam Dei Filius molitur, ipse præcedat. Agit verò id hunc in modum: Si in panem lapidem vertat, proculdubio, cum id non nisi divinâ virtute fieri possit, Dei Filius est; quòd si non vertat, liquet non esse: nec enim non velle potest, qui fame perit; vult autem etiam vel ut suo consulat honori. Ita autem explorat an sit Dei Filius, ut simul ad varia peccata conetur pertrahere; et quidem ad gulam, ut ad cæterorum radicem. Nam fame afflictum ad famis impatientiam sollicitat, ejusmodi, quâ diffusus se Deo esse curæ, ipse sibi illicitis modis victum parat; diaboli consilio morem gerens, et potentiam intemptivè exerans rerum naturas, ut ventris necessitati satisfaciat, miraculo transmutet si possit, et acceptum panem avidiùs quàm par sit famelicus voret (nam et huc fortè spectat, quòd non unicum, sed plures lapides jussit transmutari) si non possit, desperet sibi. Inde igitur cepit Satanas, unde jam vicerat. Admovit primum illud et efficax gula telum, quo principes humani generis dejecerat: quantum illos tantum sollicitaverat illecebrâ pomi blandientis; hic famas, intolerabile malum, adjuvabat tentatoris conatum. His refutata sit impudentia Calvinii, qui novus doctor veteres parum firmis argutis lussisse hic ait, dum primam tentationem dixerunt esse gulæ. Non solum enim est gula in lautissimis ciborumque deliciis, sed et qui fame stimulante panem hordeaceum illicito modo sibi comparet, is gula peccato vincatur; quemadmodum ambitionis est reus, non solum qui honores magnos venatur, sed et qui ignorantiam illatam non ferens seipsum interficit. Calvino gula non fuit panem aromatico quotidie vesci; veteribus gula fuit, panem cibarium majori aut quantitate aut voluptate, quàm nature requireret necessitas, sumere.

VERS. 4. — SCRIPTUM EST IN DIVINIS LIBRIS. Rationibus humanis tentator egerat: Jesus propugnat Scripturâ sacrâ armatus, quâ, nulla sunt adversus tentatorem validiora arma; ut quæ firmet hominem in veritate Dei (à quo profecta est ipsa Scriptura) ita ut nullo diaboli insultu queat dejici. Propositum enim

simul adulando pungens: SI FILIUS DEI ES, cur sic tamen affigeris, cum sit remedium ad manum? DIC, id est, jube solo imperio tuo omnipotentem, non precibus, LAPIDI UTIC, UT PANIS FIAT; convertendo eum scilicet non in cibum delicatum, sed in panem, ut necessitati succurras. Quod si fecisset, certum putabat indicium, eum esse Deum: si in tantâ necessitate non fecisset, sive nolendo, sive quia non posset, non esse Deum. Ubi pulchrè Ambrosius: artificem diaboli disce astutiam; sic lentat, ut exploret; sic explorat ut tentet. Et contra Dominus sic fallit ut vincat; sic vincit ut fallat. Nam si converterisset creaturam, proderet creatorem et simul in varia peccata laberetur. Nam propter famem diffidere divinæ providentiæ, et ita mo-

Christo erat, ad nostram doctrinam, ut nobis vince-ret, prudentiâ, humilitate virtutisque constantiâ vincere, quem potentia aliocui ac viribus facile prostravisset aut in fragam vertisset, improbum insolentem. Ita autem respondet, ut neque prodat neque neget, se Dei Filium, verè mitis et humilis cordis; sed re- lutet absurdum quod tentator suggererat consilium; declarans interim non se latere quis esset, demon personatus. Sic autem habebat usus eo tempore doctorum Judæorum, ut quid citari de divinis libris, Scripturam est dicerent, intelligentes *κατὰ τὴν ἁγίαν* sacrosanctam illam ac divinitus inspiratam Scripturam.

NON IN SOLO PANE. Hebraismus, pro: Non solo pane.

VIVIT, VIVET (futurum pro modo potentiali, secundum Hebræos), vivere potest.

HOMO. Non est homini semper ut vivat, necessarius panis aut cibus alius hujusmodi qui in hominum usu est; multoque minus Filio Dei. A factanti alienum se monstrat, hominem reagens, vocatus à diabolo *Filius Dei*.

SED IN OMNI VERBO, sed omni re, omni modo, sive ratione aliâ. DEI, omni eo quo Deus jussit aut voluerit; alii vita hominis potest quæcumque re et quocumque modo Deo placuerit. Nam et panis quòd panis, non aliunde habet quàm ex divinæ Providentiæ constitutione; quare aluit quosdam Deus suo solo nutu, nulli re corporali in panis locum substituit, ut Moses quadraginta diebus secum colloquenter. Sunt autem illa verba Mosi ad Israelitas, ignoto homini cibo è cælis alios, manna, inquam, quæ Sal-vator antagonista suo clypeum objecti, in hanc ferè sententiam: Tu me, quia fame laborem, nec ulla suppetat cibi copia, eò te putas posse adducere, ut tanquàm derelictus à Deo, ipse mihi cibum miraculo procurem, si quidem possim, lapide in panem converso avidè que vorato, temerè juxta consilium tuum; si non possim, de salute desperem. Atqui sacra doctrina illud vere accipimus promissi, eos qui Deo credentes obediunt, non oportere dubitare aut sollicitos esse in ullis rerum difficultatibus, quæcumque in obedientia fidelique exercitatione se offerant: sed credere certissimam esse Dei providentiam, eandemque locupletissimam, quæ non unam tantum vitam humane alende materiam habeat, ut panem solum, aut eos cibos qui vulgò in usu esse solent, sed plurimas, hominibus incognitas. Tu Satan ejus gra-

rem genere diabolo, ut potentiam suam intemptivè ostentet, nullâ Dei gloriæ vel proximi utilitate id postulante, quæ simul et vanitatis vitium est. Nihil enim, inquit Ambrosius, inquit magis arbitrio nec contemplatione panis faciendum est. Quod Christus significatè volens respondit:

VERS. 4. — SCRIPTUM EST, nempe in Scripturâ illâ divinitus inspiratâ, quæ per excellentiam intelligitur in similibus locutionibus. NON IN SOLO PANE VIVIT HOMO, id est, non solo pane vitam suscinere potest omni verbo DEI; id est, sed quæcumque tandem re Deus cum voluerit ac jussit sustentari, utpote cujus voluntate et jussu etiam ipse panis alicui enim

tiam pani alligat: ipse per Scripturam testatur, ut desint omnes cibi solam suam benedictionem ad nos alendos sufficere. Cum igitur ego huc venerim, non meo privato consilio, aut libidine, aut hypocrisi, aut alio animi temerario impulsu, sed Spiritus sancti ductu, non deo ego diffusis Deo, mihi ipse edid miraculo velle providere de cibo, itaque derogare gloriae Dei, tanquam non generis curam mei (nihil autem facere deo ex consilio tuo), sed permittere eam curam Deo, cujus preceptum seentis huc veni, exemplo eorum qui secuti mandatum Dei, et defecti cibis consuetis, in deserto per quadraginta annos alii sunt cibis celestibus, nunquam antea visis in terrâ. Hinc in modum Jesus primam gulae tentationem vicit, dum esurientem cibi non superavit appetitum, ita ut intemperanter ad cibum prorepans, obediens seductoris consilio, aut seipsum proderet miraculo; sed famem vertit in virtutis temperantiae materiam, confusus Deum sibi fore nutrimum, tametsi procul abesset omnis cibus humanus, fiducia ex sacra Scriptura accepta. Docet hic inter cetera Salvator nihil agendum esse ex diaboli consilio, quantumvis videatur rationi consentaneum (hic enim declaratur et arcanarum litterarum praecônio proclamatus est, Dei et hominum hostis, cum quo nullum liceat inire commercium), nec quibus suppetit donum miraculorum, esse debere miraculum ullum ad propriam sive necessitatem sive utilitatem, nisi accedente peculiari aut praecpto aut instinctu Dei. Nam cui facile fuisset, ait Ambrosius in Lucam, lapides in panem, naturâ alterius transfusione, convertere, docet nihil tibi pro diaboli arbitrio, aut declarandâ virtutis tuae contemplatione faciendum. Magorum ac praestigiatorum est, ad inanem ostentationem, ad suam ipsorum utilitatem et spectatorum curiosam voluptatem, vel edere vel fingere prodigia; servo Dei non sunt edenda miracula, nisi ut illustretur gloria Dei.

VERS. 5. — ER UXTR. Illum tentationum Christi à diabolo ordinem, quo prima narratur ea quae in deserto, secunda quae in monte, tertia quae in templi summitate accidit, quem in Lucâ nostrorum Bibliorum habet textus, habent in Lucâ similiter, Graeci omnes, Syrii, Latineque libri, quos videre potimus, suffragantibus, Origene, homilia 29, 30 et 31 in Lucam, Augustino decimo sexto capite secundi de Consensu, Bedâ, Theophylacto, Euthymio et poste-

sine pane, ut Moyses et Elias; alii novo cibo, ut manna, alii aliter à Deo sustentati sunt. Itaque his verbis Christus eludit demonem, neque asserens neque negans se Filium Dei, vincitque eum non potentia, sed prudentia; non ut Filius Dei sibi succurrendo, sed ut homo indigens, fiduciam in Deo collocando; tentationi non cedens, sed ei velut elyptem Scripturas obiciens. Similique docet ita domitiam esse oportere cupiditatem voluptatis, ut nec fami cedendum sit, inquit August., lib. de verâ Religione cap. 58.

VERS. 5. — IN MONTE EXCELSUM. Montem Quarentanae, non multum à Jerosolymis distitum, non nulli fuisse asserunt, qui inde *mons diaboli* dictus sit. Porro auctor serm. de Tentationibus Christi et Jejunio apud Cyprian., patet hanc assumptionem contigisse

rioribus Latinis enarratoribus. Ceterum, testatur quidam, quod Jansenius refert, antiquos quosdam codices, habere in Lucâ ordinem eundem quem Matthaeus habet, secundam quae in templi summitate, tertiam quae in monte; quem sanè et B. Ambrosius, Lucam explanans, tum in textu, tum in commentariis, servat. *Tria*, inquit, *quod sepe docemur tela diaboli, etc., gula unum, aliud jactantiae, ambitionis tertium, ac, primâ gulae tentatione expositâ, ait: Sequitur jactantiae telum, quo procline delinquitur, quia dum homines gloriam virtutis suae jactare desiderant, de loco meritum suorum et statione decidunt. Et duxit illum, inquit, in Jerusalem, etc.* Tertio demum de ambitionis telo latè disserit: *Et duxit illum diabolum iterum in montem altissimum, etc., et in fine: Ceterum, habet, quod ad mysticum ordinem spectat, cernis vetusti erroris vincula suis resoluta vestigiis, ut primò gulae, secundò facilitatis, tertio ambitionis laqueus soleretur, etc.* Quare, ordinis mutationem, quae in Evangelio Lucae reperitur, ex scriptoris vitio accidisse, videri fortasse possit, qui verborum fuso similitudine, tertiam tentationem secundâ praemisit; incipit enim utraque ad eundem modum: *Et duxit illum; Graecè quoque simile est; ac postea errore deprehensio, tertiae secundam subjecerit, cum etiam perlique codices Graeci, Theophylacto, atque apertissime Euthymio, astipulantibus, in eâ quae secundo loco ponitur, addant: Vade post me, Satana.* Non est enim vero simile B. Lucam, aliam subjecturum fuisse Satanae tentationem, postquam narrasset eum à Domino repulsum. Hoc est enim, *Vade post me, Satana*, ut exponit Euthymius, è conspectu meo te aufer, desine me tentare. Veruminius pars ista nec in Latinis libris habetur; nec in Syriacis additur; nec in Graecis quibusdam nominatim, Vaticanis et Parisiensibus, secundo, septimo atque octavo, invenitur; nec denique, ab Origene, Ambrosio, Bedâ, posterioribusque Latinis, legitur. Probabile est, quod sentiant quidam, huc, ex Matthaeo, cap. 4, vers. 10 à Graeculis fuisse adscriptam.

Tentator, ubi primâ non successit, alterâ mox tentavit viâ (clarum est enim tres istas tentationes fuisse continuas), quo docemur, ne unquam securitati nos tradamus, sed novos semper parati expectemus insultus. Assumit, inde acceptum transfert, secum abducit patientem, verè et corporaliter ad

in spiritu, sicut Ezechiel fuit in Jerusalem; sed veritas alii communiter volunt corporaliter contigisse, non quasi pedibus Christus iverit, ut nonnulli sentiunt, sed quod verè corporaliter translatus fuerit, ad eundem modum quo Ilabacuc in Chaldaeam; Philippus in Azorum. Qui enim se crucifigi voluit à membris diaboli, non est mirum, si se ab ipso diabolo permisit transferri, ut Greg. Hom. 16 in Evang. Et ostendit enim videtur, sed visione corporali, ad hoc enim delectus fuit *mons excelsus validè*, ut latissime pateret prospectus. Ostendit ergo digito demonstrando plerumque regna et singulas mundi plagas, ut auctor Operis Imperfecti. Et quia Lucas addit: IN MOMENTO TEM-

eum modum quo maleficos nonnunquam in alta loca per aerem defert, et quo angelus Domini transtulit Abacuc è Judaè à Babylonem (Dan. 14, v. 35); nam spiritum virtus dominatur materiae corporali. Nec indignum fuit Christo id permittere ut à demone ferretur, qui id permisit ut crucifigeretur, Gregorius ait. Non enim fuit Christi imbecillitas quod se permisit à diabolo sive assumi sive crucifigi, sed pœnitentia; nec diaboli fortitudo, sed superbia, qui voluntatem Jesu, necessitatem putavit. Ceterum quod Imperfecti Operis auctor conjicit quantum sic Christum diabolum assumpsit ut ab omnibus videri posset; Christus diabolo insecio, id egit, quod aliis (Luc. 4, v. 50; Joan. 8, v. 59) ut à nemine videretur. Quidam aegre admittentes Christum permisit ut à diabolo per aera veheretur, docent Christum à diabolo fuisse assumptum eo modo quo Matth. 17, v. 1, apostoli referuntur à Christo fuisse assumpti, quod est, ducti, quo certè verbo Lucas hoc loco utitur. Atqui, si pedes Christum diabolus ex hoc deserto Jerichuntini vicino in montem, nescio quem, omnium altissimum, duxit, non fuit hoc iter unius duntaxat diei. Jejunaverit igitur Christus plus quam quadraginta diebus, qui non ante comedit quam his tribus tentationibus peractis, cibum angelorum ministerio accepit. Quid autem dici possit ad id quod mox sequitur, quod diabolus Jesum ipse statuerit super pinnaculum templi? Nec timendum erat Jesu à diabolo praecipitum, qui novaverat non plus posse diabolum, quam ipse cum Patre Deo permitteret: non enim ipse diabolus operâ utebatur ut traheretur, quod vitium sit praecipitum dignum, sed diaboli ultrò id tentantis (quod et aliis viris sanctis accidit) se permisit arbitrio. Diabolus igitur, cum ex responso accepto intellexeret non ignotum se esse Jesu, quidquid simularet, nihil dubitans prodere se, qualis erat, spiritum nequam, rapuit Jesum per aera.

IN MONTE EXCELSUM, ex quo liber undique et latè patens prospectus. Quidam dicunt fuisse montem totius mundi altissimum; quidam fuisse montem deserti Quarentanae, vocantque diaboli montem, distantem ab eo monte in quo jejunavit et primum tentatus fuit Dominus, quem montem Quarentanae nominant, milliariibus duobus, Jerosolymam versus. Mutavit locum Satanas, si fortè loci mutatio mutaret affectum, et impetraret consensum, quod fit nonnunquam.

OMNIA REGNA ORBIS TERRAE, quâ parte quodque situm erat per quatuor mundi plagas, Matthaeus addit, et gloriam eorum, quod dixit Lucas vers. sequenti. Ostendit gloriam eam quae administrationem illorum consequitur, brevibus describens, simul et ante operis, videtur indicari simul fuisse modum ostendendi diabolo proprium, ut scilicet arte quâdam species distantissimarum rerum apparere fecerit, quod et homines instrumentis quibusdam faciunt, id est, avaritia, superbia interim jactata impellit, in quibus tribus omne id consistere, apostolus ait (1 Joan. 2, v. 16), quod in mundo est. Non enim aliquid inusitatum frequentiam, regum pompas et fastum, adorantium obsequia et similia.

VERS. 6. — QUIA MIHI TRADITA SUNT, ET CUI VOLO DO ILLA. Qui enim extorqueere non poterat, an esse Filius Dei, seipsum fingit Filium Dei, ideoque tantum hominem jam utcumque deprehensum impudentibus tentat. Unde nec addit aperit, si Filius Dei es, tametsi occultè eodem tendat, nempe ut, si fortè

ios apparere faciens, singulorum gloriam, illud opibus clarum, hoc viribus; et alius frequentiam populorum, aliud alio conspicuum et gloriosum; denique quidquid in orbe magnificum habet magnorum regum strepitus, opes, famulitium, palatia, copias, adorationum turbas, obsequia, pompas, triumphos, legationes, nuntios omnipotentem, aliaque permulta; harum rerum omnium mirum quoddam theatrum repenti obiecti oculis Jesu. Potuit autem hoc efficere, partim prospectivâ sive opticae artis vi, quam non ignorat (quâ arte ab hominibus conficitur inspicia, quae longissimè distantes res oculis exactissimè subjuncti partim praestigio, perstringens oculos Jesu permittentis. Conatus est porrò hæc ostensione, terrorum amorem dominandique libidinem in Jesu excitare; sed nulla intus cupiditas animi Jesu pupugit, qui sensum nobiscum communem habuit, non appetitus inkompositos.

Antiquissimi et lectissimi codices, nominatim Brug., Lob., Leod., Clarmar., et tres Ecclesiae S. A. domari, omittunt hæc verba, in *montem excelsum*: quae alii addunt, non absque varietate tamen, cum quidam *excelsum*, quidam *altissimum* scribant. Videri possint ea ex Evangelio secundum Mattheum huic fuisse adscripta, nec interpreti fuisse Graecè lecta: quantum nunc existet et Graecè et Syriacè. Jam exemplar illud veterum cœnobii D. Germani Prætextensis, ad muros Parisienses sili, quod Jacobus Faber testatur servare, eundem tentationum Jesu à diabolo ordinem, in hoc Evangelio, quem habet Matthæi Evangelium, nihil moror, cum sit singulare. Nam quod D. Ambrosius in Lucam scribens, eo ordine explanat quo narrat Matthaeus, non rarò Ambrosius, in Lucam licet scribat, Matthæi textum ediderit.

IN MOMENTO SEU PUNCTO TEMPORIS, brevissimo temporis spatio. Hinc intelligo diabolum, plus aliquid quam paucis verbis describere sicut et gloriam regnorum singulorum (nec enim mirum id fieri posse brevissimo tempore ut opus fuerit annotare), nimirum etiam oculis obijcere.

VERS. 6. — AIT ILLI. *Diaboli* hic repetitur Graecè et Syriacè.

Tibi, quem dignum hoc honore judico, et idoneum qui sub me hæc administres: non enim dignor per meipsum hæc administrare, ut nec te decet ignobilis et contemptibilis schemate obumbrari. Quem concupiscentia carnis et superbia vite superare non poterat, jam concupiscentia oculorum, id est, avaritia, superbia interim jactata impellit, in quibus tribus omne id consistere, apostolus ait (1 Joan. 2, v. 16), quod in mundo est. Non enim aliquid inusitatum frequentiam, regum pompas et fastum, adorantium obsequia et similia.

VERS. 6. — QUIA MIHI TRADITA SUNT, ET CUI VOLO DO ILLA. Qui enim extorqueere non poterat, an esse Filius Dei, seipsum fingit Filium Dei, ideoque tantum hominem jam utcumque deprehensum impudentibus tentat. Unde nec addit aperit, si Filius Dei es, tametsi occultè eodem tendat, nempe ut, si fortè

certainam subire voluit Dei Filius, sed communes habere nobiscum pugnas, ut iisdem armis munit, non dubitemus victoriam nobis esse in manu. Avaritia et ambitio magnos animos corrumpere valent, ex appetitu hominibus insito, *eritis similes diis*. Malum hoc Adam in Paradiso pulsavit et stravit, cum subjectionem, quam Deo debebat, fastidens, appetit dominantem, et cum vellet esse sicut Deus, sine Deo se vidit et novit. Jam verò reipsa expertus erat inimicus, nihil esse tam impium ac nefarium, quod imperii causâ homines non auderent.

POTESTATEM HANC UNIVERSAM, id est, regna hæc universa, seu jus et imperium in regna hæc universa. ILLORUM regnorum.

TRADITA SUNT, universi orbis terrarum regna. Græcè legitur, *tradita est*, scilicet potestas hæc universa et gloria. Mentitur mendacii pater, non enim ipsi traditum est imperium orbis terrarum, sed homini traditum fuit: ipse autem, homine injusto bello victo, usurpavit et etiamnam usurpat illud, potestate, non absolutâ, sed definitâ à Deo: nihil enim amplius potest, quam Deus hominum peccatis offensus ipsi permittit.

CUI VOLO. Sum enim princeps ac Deus hujus mundi. Multam diabolus artibus suis potest in evadendis ad summum imperii fastigium his illisve quos vult; sed non amplius, etiam cum per universum orbem coleretur ut Deus, quam decreverit ipsi permittere Deus, cujus providentiâ constituit imperatores ac magistratus, non semper quales diabolus desiderat, sed quales ipsi placet, nunc bonos, cum hominibus est propitius, nunc malos, quales diabolus studet promoveri, cum iratus; cujus proinde solus est dicere: *Cui volo do illa*, Dan. 4, v. 22. Arrogat hic itaque diabolus sibi quod Dei est; quare etiam exhiberi sibi postulat divinum honorem.

DO ILLA. Græcè est, *do illam*, scilicet potestatem et gloriam universam. Latinus interpres legit *doxâ*: line duo hæc postrema versiculi membra veritè pluraliter.

VERS. 7. — TU ERGO. Si ergo hæc te delectant, si amas regnare, si cupis discedere, facillimum tibi fuerit hæc omnia tui juris facere.

ADORAVIS ME, ut regnorum omnium mundi dominum et largiorem; si agnoveris me tantî calumnias largiorem, et ut hujuscemodi supplex honoraveris me. Rem peto tam facilem quam exiguam pro munere tanto. Divinum sibi honorem postulat exhiberi: nam ab initio ipso eum voluerit Deo similis esse, ideoque de celo dejectus sit; nihil tamen minus permanet in superbiâ illâ eadem et quod in celo obtinere non potuit, à mortalibus poscit in terrâ. Sed

Filius Dei sit, rei absurditatis percussus se prodât; sin autem non sit, gravissimam omnium tentatione superbiâ ad peccatum gravissimum idololatriæ perducatur.

VERS. 7. — SI ADORAVIS CORAM ME, veluti tantorum regnorum et gloriæ largiorem.

VERS. 8. — DOMINUM DEUM TUUM ADORAVIS, nempe curvatione vel casu corporis, sicuti petis. Hoc enim

cum id à Filio Dei expetere Dæmonem omnium absurdissimum improbissimumque sit, non addit id quod aliâs; *Si Filius Dei es*, sed expectat, siquidem Dei Filius sit, offensus, sibi eum à demone deberi honorem, suaque non illius esse, ea omnia quæ ille pollicetur, ut respondeat; si verò non sit, promissorum amplitudine magnificentiaque capiendum sperat. Itaque, superioribus tentationibus disertis verbis explorat an Dei Filius sit, eam autem ad peccatum sollicitat: hæc porrò disertè ad peccatum, idque gravissimum, tanquam hominem merum sollicitat; clam autem an Dei sit Filius explorat.

CORAM ME, id est, me; superest coram ex Hebraicâ phrasi, simile, 1 Reg. 1, v. 19, vox Hebraica *histahava*, quæ nobis vertitur *adorare*, ex vi vocis nihil amplius significat quam incurvare sese prosternere se: unde fit ut ferè addatur illi *iphne coram*, vel *littera tamed* serviens dandi casu.

ERENT TUA OMNIA; tu unus obtinebis hæc omnia totius orbis terrarum regna. Monarcha eris totius mundi, et in terris pro Deo ceteris, modò me tante felicitatis auctorem agnoveris. Græci libri meliores, pro *omnia*, quod habuit interpres, legunt *omnis* vel *tota*: *Erit tua omnis vel tota*, hæc potestas et gloria.

VERS. 8. — DIXIT ILLI: Quod Græcè sequitur: *Vnde retrò*, *Satanas*, non est hujus loci.

SCRIPTUM EST. Sacra Scripturæ vobis temperandum est, non tua. Prudentè iterum se Filium Dei dissimulans, id è Scripturis respondit, quod quisvis homo justus respondeat.

DOMINUM. Domini voce utuntur novi Testamenti scriptores, et veteris interpretes, ut proprio Dei nomine loco nominis tetragrammati יהוה, ab hæc, quod Hebraicè et Chaldaicè esse significat, derivati, quod adeò proprium est Dei nomen, quòd sibi ipse indidit, ut illius hominis Jacob, hujus Joseph, ut gerat etiam in capite *iod* litteram, propriorum nominum formativam. Illud offerre volentes neotericoorum plerique dicunt, Jehova; sed Judæi asserunt majores suos ab ipso usque Mose, cui primò revelatum et traditum est hoc nomen, ejus loco semper pronuntiare solitos, *Adonai*; id quod certè secuti sunt veteres, Septuaginta Interpretes, apostoli, evangelistæ, Origenes, Hieronymus alique, persuasi, verisimile est, illud offerri non posse, non quia non liceret, sed quia ejus sonus ignoraretur. Deo providente reverentiæ nominis essentia suæ proprii; unde *ἀνεκλόνητος*, id est, *ineffabile*, dictum est. Quocirca Judæi postea, quando Biblia sacra punctis vocalibus insinaverunt, puncta nominis *Adonai* huic nomini adpinxerunt. Quòd autem veteres, adeoque apostoli, loco nominis

sibi propriè vult hæc adoratio verbo Hebraico; sed quando Deo tribuitur, involvit simul interiore adorationem Deo dignam. In Deuter. c. 6, v. 5, est *tira, timebis*, unde sensum, non verba citat, quia sic postulabat Satanæ petitio. Adde quòd timoris et reverentiæ pars magna sit adoratio: et in Scripturis sub timore Dei omnis ejus cultus comprehenditur.

hujus ineffabilis sonuerint, *Adonai*, patet, tum aliundè, tum ex eo quòd constanter reddiderint, Κύριος, sive *Dominum*, quod est proprii significatio nominis *Adonai*. Nam ineffabile, si interpretandum esset juxta etymologiam, transferendum esset, *qui est*, vel ut, Platonicè loquamur, *ὅς ἐστί*, sive, *ὃ ἐστίν*, *Ens*. Itaque in sacris novî Testamenti literis et veteris versionibus, vox *Domini* terminique subit locum proprii nominis Dei, usque adeò ut et enuntiatione singulari, quemadmodum dicitur: *Petrus est homo*, ita legas: *Dominus ipse est Deus*, Deut. 4, 55; *Dominus est magnus Deus*, Ps. 94, 5.

DEUM TUUM. Qui solus est Deus tuus, creator, conservator, rector, et consummator tuus.

ADORAVIS. O homo, solus ipse est omnium Dominus. In Deuteronomio, tam decimo quam sexto capite, est *timebis*, non solum juxta Latinam, verum etiam juxta Hebræam et Græcæ: quod Salvator mutavit cum *adorabis*, quòd hoc responsio postularet, comprehensum aliqui verbo *timebis*: nam timoris reverentiæque pars non minima, adoratio est. Porrò adorandi vox, et quæ huic Græcè respondet *προσκύνησις*, quæque Hebraicè *histahava*, nihil ex se amplius significat, quam exteriorem venerationem cum corporis prostratione aut incurvatione: quare frequenter in sacris Literis, honor illis significatus, etiam hominibus, maxime principibus magnisque viris, tributus cum laude refertur, 3 Reg. 1, v. 16, 25, 31. Ceterum, quando Deo nisi tribuendum præcipitur, plus voces ex usu quam ex vi suâ significant, hujusmodi nominum exteriorem venerationem, quæ ex interiori proficitur (præcipueque interiori ipsam) quæ colatur Deus ut rerum omnium auctor et dominus, ex quo proflexerint omnia, in quo subsistant, cuique subjaceant omnia, summa, supræma unicaque majestas.

ET ILLI SOLI. Tò soli Deuteronomium non addit, præsertim Hebraicè, sed intelligitur in pronomine, *illi* quod emphasis affert, cumque exclusione intelligi postulat, illi, non alteri, quemadmodum id quod præcessit; *Dominum Deum tuum*, non alium aut aliud adorabis.

SERVAVIS, *coles*; cultu ac servitute ei singulariter debita quam diabolus ipse sibi posebat. Domino Deo suo servire, vera est regnandi ratio. *Ἀσπείρα* ex vi significationis non denotat servitutem soli debitam Deo, sed ex sacrorum scriptorum usu; Pauli præsertim et Septuaginta duorum Senum; alioquin idem est quòd *δοῦλα*: nam et Levitici 25, 7, opus servile *λατρεύοντες* Græcè dicitur. Hebræa vox *habad* generalis

est illi soli servituti; Græcè, *λατρεύοντες*, servitutem sollicit, quæ Deo solus solitur, et quam tu flagitas; hoc enim significat Græca vox, si non significatione saltem usu Scripturæ, ut notavit August. 15 contra Faustum, c. 9, et l. 10 de Civitate, c. 4.

VERS. 9. — SUPER PINNAM TEMPLI, id est super fastigium; quòd erat peribolus quidam seu lorica circumdans tectum superius planum, ne quis decideret, quemadmodum de omnibus tectis præscribitur Deuter. 22, v. 8. Græcè dicitur *περίβολος*, id est, pinnam

omnino est. Ista est autem Deo singulariter debita servituti eum in sacrificio et adoratione, tum in piâ erga Deum affectione mandatorumque illius observantia. Nulli serviendum est contra Deum, nec ulli nisi propter Deum.

VERS. 9. — ET DUXIT. Duxit etiam, per acra transvectum non renitentem. Quidam vertunt: Jan autem duxerat illum Jerosolymam, staturaque, etc., ita ut significetur non servari hic ordinem rerum gestarum.

SUPER PINNAM TEMPLI, in summo templi fastigio, in cacumine turris templi, ut more nostro loquamur. Erat in anteriori facie templi interioris, complectentis Sanctum et Sanctum sanctorum, quod solum tecto opertum domus formam referebat (nam exterior, id est, reliqua pars templi, sub dio erat), *ulam* vestibulum, quod Scriptura vocat, in turris formam edificatum, centum viginti cubitis altum, videlicet duplum longitudinis interioris illius templi, longi cubitis sexaginta. In hujus, verisimile est, vestibulo cacumine, statuit diabolus Jesum; unde si desilisset Jesus, delapsus fuisset in atrium sacerdotum, inter templum et altare, quo modo is locus vocatur Matth. 23, v. 35, seu, quo modo Joëlis 2, v. 17, inter vestibulum et altare; cernentibus sacerdotibus et populis universis qui ad rem divinam conveniant. Illic enim versus faciebis, orabatur ab omnibus. Hunc itaque locum elegit Satan, ut, tanquam congruum, Jesu persuaderet; ubi Deus colatur, illic se Dei Filium, coram Dei cultoribus congregatis, ostendere.

SI FILIUS DEI ES. Invidet Jesu honorem Filii Dei, nititurque eum, si quidem sit, ad eo honore, honoreis ambitione dejicere (sæpè enim quos gula non vincit superat ambitio); verum id dissimulans, simulans autem se desiderare, ut cum sibi tum aliis qui infra aderant in templo, monstrat se Filium Dei, quia ipsi, soli sibi querenti, nihil dederat responsi.

MITTE TE, projice teipsum. Si tu es Christus Filius Dei Israeli promissus, monstra illud in templo Dei, non mihi, sed Israelitis quibus promissus es, qui hæc ad colendum Deum frequenter numero conveniunt. Ecce nunc eo loco te constitui ubi non frustra miraculum edes; conspicietur enim ab omnibus in templo presentibus, moxque toti civitati, indeque universo Israeli innotescet. Dede igitur te hinc è sublimi præcipium, ut homines videntes te volare sine casu, et cadere sine læsione, credant te esse Filium Dei, et agnoscat Christum esse diu ipsis ex Dei promissione expectatum, itaque recipiat te Israel,

sen ala, quia ab ædificis exstabat instar alæ. Si Filius Dei es, MITTE TE NUNC PROSUM, ut scilicet non solum sic patet te esse Filium Dei, sed etiam in populosâ civitate homines, te videntes sine casu volare, credant esse Filium Dei sibi promissum. Ubi observant Hieron. et Ambros. semper diaboli voces eò tandem tendere, ut sicut ipse superbiâ cecidit, etiam homo doctusum præcipitur. Deum est enim. Quia Scripturis et tibi in scriptis se Christus defenderat, ex utroque capite laqueum ei struit; q. d.: Quia ita

et ut Messie suo adhaeret, cum palam feceris omnibus te esse Filium Dei. Hortatur ut in urbe sancta et frequentia populorum, quasi novus funambulus in excelsis pendulus, se deorsum ad spectaculum vulgi jactet intrepidus. Verè diaboli vox: *Mitte te hinc deorsum*, quæ mentem hominis de gradu altiore mentorum præcipitare contendit, sicut ipse præcipitatus fuit. Sed spud præcipitum diabolus potest; id quod ei familiare est; præcipitare nisi volentem non potest.

VERS. 10. — SCRIPTUM EST ENIM. Primum superatus ipse ab Jesu per confidentiam è Dei verbo acceptam jam conatur Jesum per verbum Dei in vanam ac ventosam confidentiam adducere, ut extra metas se efferat et exsultat. Quandoquidem ita pendes à providentiâ Dei, ut, ne esuriens quidem, in summâ rerum penuriâ, dubites te ab illo, etiam sine pane, sustentari posse; benè est: teipsum jam deorsum præcipita, ut magis etiam ostendas te ab ejus providentiâ pendere. Impunè enim et sine periculo id potes; promittit enim Scriptura homini justo, multoque magis Filio Dei. De Scripturis ipsis divinis laqueum Jesu parat: *Quid hic faciet misellis hominibus, ait Lirinenis, qui ipsum Dominum majestatis Scripturarum testimonium appetit?*

ANGELIS SUIS. Homo, cujus spes timorque est Dominus, multos habet ad sui custodiam vigiles Angelos: exemplum, 3 Reg. 6, v. 17.

MANDAVIT. Mandaturus est, imò jam mandavit Deus tui curam in quacumque veneris angustiam aut necessitatem. Id quod sequitur: *Ut custodiant te in omnibus viis tuis*, quod posteriorum partem in omnibus viis tuis, omisit Matthæus (priorem enim partem: *Ut custodiant te Lucas retulit*) vel quod minus serviret, vel quod contrarium esset, proposito ipsius: neque enim hæc erat è viis hominis justis, necesse se dare præcipitem.

VERS. 11. — TOLLITE TE, ferent te, gestabant te manibus suis: non enim *αἵματα* hic declarat jacentem sublevare, sed aliquem ferre et gestare, ductâ significationis origine ab iis qui onus aliquod gestaturi attollunt illud.

NE FORTE, ne quando, ne unquam, ne fortè occurrat lapis in quem impingas.

OFFENSAS. Ruentem te excipient et conservabant illasum. Callidè hic hunc Scripturæ locum accommodat: videtur enim, si verba spectes, ei qui confidat in Deo, præcipitum impunè promittere. Hæc igitur alterâ explorare studet viâ an sit Dei Filius, si è sublimi, nimirum, in terram illasus subsidat: nec enim id poterat nisi Dei Filius: homo enim, ut ipse

pendes à Dei providentiâ, ex Scripturis conceptâ, ut ne fame quidem urgente te adjuvandum dubites sine pane, ecce præcipita te hinc, ut ostendas te Dei providentiæ et verbis fidere. Ipse enim dicit: *Quis angelis suis mandavit de te*, id est, præcipit custodiam tui. *Et in manibus tollent te*: quasi gestando manibus, quemadmodum res charas sales, ne fortè iri pinguis in aliquem lapidem et cadas. Abiit Scripturâ: promittit enim Spiritus sanctus securitatem et custo-

id non possit, ita non accipiat Angelorum subsidium, dum temerè id tentet: demonis autem opera an uretur Jesus, ignorare non potuisset demon ipse. Verisimile est porro, non faciem ex eo loco, quo Jesum statuerat, patuisse descensum, ita ut in quandam necessitatem se præcipitandi adducere voluerit, quò facilis persuaderet. Simul autem, dum explorat an sit Dei Filius, sollicitat ad inanis gloriæ studium, quam ab iis accupetur, qui inrà loco omnium celeberrimo, frequentes ad rem sacram conveniant; et hoc, sive Dei Filius sit, sive non sit. Nam qui arrogantes sunt et gloriæ cupidi, ne quam opinionis suæ jacturam faciant, plerumque conantur ea quæ supra vires ipsorum sunt, ac per lucum sibi vindicant quod non habent, gloriam venantes apud homines. Deinde verò ad vanam confidentiam, temerariumque ausum, et interitum certum, pertrahere conatur, si qualem merus homo sit; porro ad impetivam potentie exertationem, et jurati hominis Dei obsecundationem, si ut Filius Dei id impunè faciat.

VERS. 12. — DICTUM EST. Opponit Scripturam Scripturæ, quasi dicat: È diverso scriptum est. Porro ostendit Salvator, dum Scripturam afferenti diabolo Scripturam opponit, eam clavum retundens, malè ab eo Scripturam citatam, in sensum perversum; non enim verborum unius loci sectandis apices, sed loca locis conferenda si rectè Scripturas interpretari velimus. Falsas igitur de Scripturis diaboli sagittas veris Scripturarum frangit clypeis.

NON TENTABIS. Non tentes, futurum loco imperativi: illum enim Hebræis esse loquendi morem, vel ex Decalogo liquet. Non tentes, quicumque es, o homo: non enim diabolo præceptum hoc datur; q. d.: Tentarem ego Deum si istud facerem. Est autem Scripturæ locus, Deut. 6, v. 16; etsi enim Hebræis illic plurali numero legatur, *tentabis*, tamen in plurali singularis includitur; dimque ad populum fit sermo, siquæ plurali utaris, sive singulari, idem unum est: quare et confunditur eo capite numerus, et Septuaginta atque Hieronymus interpretes singularem hic dederunt. Porro tentat Deum, qui experimentum ipse vult sumere potentie Dei, sapientiæ, bonitatis, aut fidelitatis in servandis promissis; ubi necesse non est, promissiones ejus subjiciens injusto examini; sive id ex presumptuosâ agat confidentiâ, à Deo expectans id quod humanâ ratione potest assequi, aut expectens id quod præter omnem esse necessitatem; sive ex incredulitate vel diffidentia, Deo non relinquens necessariorum, ut consultum fuerit, providentiâ; nam ubi deficit humana ratio, commendare se debet homo Deo, ejusque subjicere

diâ à malo justis, hoc est, in justitiâ ambulantis, non autem tentantis Deum, et ipsa mala sibi accersentibus. Itaque rursum Christus, dissimulans se esse Filium Dei, perversamque Scripturæ interpretationem (quam, ut Ambros., lib. 4 in Lucam, August., et alii Patres passim notant, hæretici à diabolo didicerunt) verâ redarguens, ait:

VERS. 12. — NON TENTABIS DOMINUM DEUM Tuum; Experimentum volendo capere potentie, bonitatis, fidelitatis, sapientiæ, aut alterius attributi divini, non ut in necessitate prosis alicui, sed inde ut scias. Contingit hoc, cum quis sine necessitate, presumendo de Dei auxilio, se periculo exponit, vel ex periculo per miraculum educi cupit, quando aliter potest. Oritur hoc peccatum ex radice curiositatis; tentare enim esse velle experiri seu cognoscere quamvis simul possit adesse affectus vane gloriæ vel alius malus finis. Unde hæc tentatio Christi non fuit propriæ vanitatis, aut ostentationis, aut ambitionis, tametsi multi recentiores hoc velint, sed curiositatis, ut August. lib. de verâ relig., c. 38. Non enim inquit, ut se de fastigio templi præcipitaret, urgebat, nisi causâ tantum aliquid experiri, scilicet an Deus esset habiturus curam ejus.

VERS. 15. — RECESSIT. Repulsus illo imperio, et delectis insidiis cogitans tanquam Satan. Recessit autem magis ambiguus ex illâ responsionum moderatione quam ante.

se voluntati, et paratus in omne quod ipsi placerit sperare auxilium ipsius. Posterioris generis tentatio fuit, eâ quâ Israelitæ, aquæ cibique penuriâ in deserto laborantes, Deum tentaverunt, Exodi 17, v. 7; Psal. 77, v. 18, 19, 20; quam Moses addidit exempli gratiâ superiori Deuteronomii loco; prioris autem generis fuisset, si, ubi humano consilio, Christum non dedecenti, patebat descensus è pinnaculo, dedisset se Christus præcipitem; alioqui verò posterioris. Non debeo ego, ait, hinc in terram desilire, et certo mortis periculo me ipse exponere, confisus Deo quòd Angelorum ministerio servaturus me sit: id enim foret tentare Deum, et humanâ curiositate experiri velle quid facturus sit, quod divinis Scripturis prohibetur. Nam si hinc, ubi me nequam collocasti, descenditur gradibus, illis mihi utendum est; si non est ratio quâ descendatur, non utar præcipitio, sed Dei hic expectabo misericordiam, quâ me hinc aut tutò in terram deponat, aut ad se per mortem accipiat. Roget aliquis an hæc Christi responsio non contineat falsum: videri enim possit implicite respondere se non esse filium Dei, quia Filius Dei non tentet Deum si è sublimi in terram desiliat, qui, non de angelorum tantum custodia, sed et de virtute propria certus est ac securus. Respondetur quòd Christus non neget se Filium Dei, sed dissimulet, quòd diximus: posito enim non esse sibi ut Filio Dei faciendum id quod diabolus suadebat, tametsi facile id posset, aut saltem non esse suæ divinitati quid factura esset revelandum humanitati, respondet, se, ut hominem, tentantem Deum si id faciat. Quare hic docet, psalmi locum, quem diabolus attulerat, ad eos minime pertinere, qui se ipsi temerè in discrimina conjiciunt.

DOMINUM, etc. Vide paulò superius.

VERS. 15. — CONSUMMATA, finitâ. Cum consummasset, cum finivisset omnem tentationem diaboli.

OMNI TENTATIONE, omni ad peccatum sollicitatione. Non dicit hæc tentatione (hæc enim non fuit ultima, quod vidimus) sed omni, quam scilicet hoc tempore permixtus est tum à Spiritu sancto tum à Jesu exercere; neque enim ulterò cessavit, quanquam semper victus.

RECESSIT, jussus, coactus, abactusque imperio Jesu, quod patet ex Matthæo. Reliquit autem eum his suæ se frustratis: primum quod sensisset insuperabilem invictumque adversus omnes machinas; deinde quòd, cum expiscari voluisset num esset Filius Dei, aliquantò incertior abierit quam venerat. Sic enim temperaverat Christus responsum suum ut ambiguum relinqueret.

RECESSIT, jussus, coactus, abactusque imperio Jesu, quod patet ex Matthæo. Reliquit autem eum his suæ se frustratis: primum quod sensisset insuperabilem invictumque adversus omnes machinas; deinde quòd, cum expiscari voluisset num esset Filius Dei, aliquantò incertior abierit quam venerat. Sic enim temperaverat Christus responsum suum ut ambiguum relinqueret.

AB ILLO. In quo nulla invenit antiqui seminis sui vestigia.

USQUE AD TEMPUS, opportunum; id enim significat *αὐτοῦ*. Non ita recessit ut vellet Jesum reliquo vitæ suæ tempore quietum absque molestiâ relinqueret, sed ad tempus duntaxat, datâ opportunitate aliæ captatâ occasione rediturus ad tentandum. Rediit autem sub passionem præsertim, quando dixit Jesus Judæis à quibus apprehendebatur: *Hæc est hora vestra et potestas tenebrarum*, infra 22, v. 53. Tunc enim diabolus, non dolis tentans, sed apertè oppugnans, et per seipsum, et per ministros suos, extremam adhibuit vim ad superandum et à Deo abstrahendum Jesum, vel certè perpendendum et extinguendum, quem nullâ rerum objectâ specie corrumpere poterat. Quamdiu hoc in mundo sumus, nunquam tuti sumus à tentationibus Satane; tametsi enim aliquando desistas, quæ frequentius refugit triumphari, non idèc tamen à certamine recedit, ut malitiæ finem faciat, sed ut corda quæ per quietem secura reddiderit, repentè rediens faciliùs occupet inopinatò. Non deerit interim suâ consolatione Deus totius consolationis: dabique subinde, submotis demonibus, angelis qui nos erigant, quod ex Matthæo et Marco discimus.

VERS. 14. — ET, posthæc, REGRESSUS, reversus, est.

IN VIRTUTE SPIRITUS. Virtute Spiritus; superest in. Venerat ex Galiliæ ad baptismum Joannis in infirmatè carnis, tanquam quisvis alius homo peccator; sed regressus est in virtute Spiritus, agente manifestè Spiritu sancto quo plenus fuerat declaratus; non humano aut terreno aliquo affectu ductus, quòd libet versari aut mallet agere in eâ regione in qua fuerat educatus, sed vi et consilio actus Spiritus sancti, quo se promente atque exerente, palam, magno animo illic prædicandi Evangelii negotium aggressus est, et signa patravit admiranda. Quò in omnibus dictis factisque Jesu quæ deinde referuntur, semper nobis coelestis divinaque virtus faciliùs occurrat, repetit Evangelista, Jesum sancti Spiritus virtute in Galiliam reversum, ut supra vidimus.

IN GALILIAM, ex qua venerat ad baptismum Joannis. Loquitur Lucas de secundo Jesu à baptismo in Galiliam reditu, ut Matthæus et Marcus; eo nimirum, quo diu manens in Galiliæ, famam sibi celeberrimam comparavit. Recessit è Judaæâ, declinandæ scribarum et Phariseorum malitiæ gratiâ, qui ipsius non minus quam Joannis captivitatem eademque meditabantur. Cum enim ab ipso mox initio quo se probebat Jesus, plurimum scribas et Phariseos offendisset, ejectione illâ mercatorum et nummulariorum è templo,

tationis, aut ambitionis, tametsi multi recentiores hoc velint, sed curiositatis, ut August. lib. de verâ relig., c. 38. Non enim inquit, ut se de fastigio templi præcipitaret, urgebat, nisi causâ tantum aliquid experiri, scilicet an Deus esset habiturus curam ejus.

VERS. 15. — RECESSIT. Repulsus illo imperio, et delectis insidiis cogitans tanquam Satan. Recessit autem magis ambiguus ex illâ responsionum moderatione quam ante.

de quâ Joan. 2, v. 15, ob quam vel solam ut hostem oderant; jam cum intelligerent etiam plures ab ipso discipulos congregari baptizari quâ à Joanne unquam fuerant (Joan. 4, v. 1) famamque Jesu et auctoritatem in populo majorem quotidie accrescere, mentes sibi plus etiam à Jesu quàm unquam à Joanne, nihil minùs mali parabant Jesu quàm procuraverant Joanni, adeoque ipsius è medio tollendi consilia animis volebant. Successit igitur Jesus, quò illorum perversitati locum daret, seseque præstando muneri suo integrum asservaret, non omninò fugiens persecutionis procellam, sed in aliud eam tempus rejiciens, et suæ se horæ servans; quia novum tenerat hora ejus, sive ut caperetur, sive ut moreretur, hominem se verum secedendo comprobans, cujus non est temerè se periculis objicere, nec enim, si semper miraculo se servasset, verus homo creditus fuisset. In Galilaam, ut jam functo suo munere præcursore Joanne, illic Evangelii negotium palàm aggrediretur, uti per prophetas Deus prædixerat, apud quem humilia ferè primo sunt loco, alta à longè cognoscantur. Ne quid enim successus Evangelii, hujus mundi præsidii ascriberetur, ut si, exempli gratiâ, à celebri regione fuisset exortum, delegit Deus omnia contemptà juxta mundum, ut tota gloria rei tam mirifica rediret ad ipsum. Rogat aliquis, quomodo Jesus fugiens persecutionem, ne tale quid ipsi ante tempus accideret, quale Joanni, successerit in Galilaam ditionem Herodis (tetrarcha enim erat totius Galilæe tam superioris quàm inferioris Herodes ex testamento patris) à quo Joannes in carcerem jam conjectus erat? Respondendum quòd Jesus non fugerit Herodem, sed scribas et Phariseos; illis autem opportunitum non fuerit uti operâ Herodis ad capiendum Jesum quemadmodum Joannem, cum Jesus Herodem non offendisset quemadmodum Joannes. Porrò non in Galilæa, si Josepho creditur, Joannes detentus fuit captivus, sed in Machærate, castro sito in confinis regionis Aræte subditæ, id est, Arabiæ Petrææ: fuit igitur captivus in finibus Perææ australibus vergentibus in Arabiam Petream, longè à Galilæa distantibus, propinquiorebus autem Judææ. Fuit verò hic Jesus è Judæa in Galilaam reditus secundus à Baptismo eae jejuniâ. Joannes enim et primum et secundum utrumque descripsit (Joan. 1, v. 45; 4, v. 3); ceteri evangelistæ solus hujus secundi meminerunt. Nam primo reditu non hæsit Jesus in Galilæa, nec describitur isti evangelistæ anniversarias Jesu in Judæam ad solennia festa professiones, ut Joannes: solus postremi mentionem faciunt reditus in Judæam, ut hujus solius in Galilaam, quò diu mansit in Galilæa. Hic notanda sedulitas, diligentia, et studium Jesu erga publicam salutem. Non uno aut altero in loco hæret, uti Joannes Baptista, expectans, ut famâ nominis ipsius conueniant eò quotquot salutis sint avidi; sed ipse ægros plus medicus adit, et, qui venerat querere et saluum facere quod perierat, circumit. Galilaam, oppidis vicisque populosis abundantem (quamquam de pharisaum præcipue suæ habitatiois delegerit) quâ de

re Josephus lib. 3 de Bello cap. 2: *Civitates, inquit, in Galilæa crebræ sunt, et ubique multitudo vicorum propter opulentiam populosa, ut, qui sit minimas, supra quinquaginta millia colorum habet.*

ET FAMA, ita ut fama quæ primo reditu de illo volitaret in Galilæa.

EXIIT, divulgata sparsaque sit.

UNIVERSAM REGIONEM, totam circumjacentem regionem; non tantum Galilaam, sed et Samariam, Phœniciam, Syriam, et regiones trans annem. Vide supra.

VERB. 15. — ET IESU. Nam ipse. Redditur ratio, quâ factum sit, ut eam famæ celebritatem acquiserit.

DOCEBAT, ex sacrorum Librorum lectionibus, temporis et salutis publicæ rationem exponens; divinæ legis et sacrorum oraculorum sensa ac benè vivendi normam, ita à nascentis Evangelii infantie congruebat, edisserens. Nam quamvis docendi auctoritas, ex lege penes sacerdotes et Levitas, ex usu verò penes scribas esset, ex quorum numero Jesus non erat, fiebat tamen, ut, cum sacerdotes et Levitæ docendi officium ferè negligerent; scribæ verò, populi et Synagogarum multitudini non sufficerent, quis, qui modò egregiâ polleret doctrinâ, populum in clarum gægas convenientem docere permitteretur, id clarum fieri videtur vel ex Act. 15, v. 15. Quare non mirum quòd mox ab initio Jesus permissus fuerit docere: nam postea, ubi eam quam à Deo Patre acceptam docendi auctoritatem miraculis variis testatam fecisset, non poterunt sacerdotes et scribæ nec doceri impedit, quævis summopere conarentur. Hinc enim illa questio Math. 21, v. 25, et Luc. 20, v. 1: *Dic nobis in quâ potestate hæc facis, etc.*

IN SYNAGOGIS, ubi quicquid dicebatur aut gerebatur, non poterat esse clam, quòd èd promiscua populi multitudo conflueret. Profeta est vox *synagoga* ab Interpretibus septuaginta qui ubi mentio est certis filiorum Israel, in libris Mosis, ferè synagogam interpretando dixerunt (Exodi 12, v. 3, 49, 47; Num. 16, v. 2), id quod et Latinus interpres quando secutus est. Derivata vox est à *συναγωγή*, cōgere, congregare; id quod Judæis congrui legis terrore in unam Remp. coactis. Duplici autem ferè modo in usu est vox *synagoga*: Uno, pro cœtu sive collectione Israelitarum, Dei cultum juxta legis Moisaicæ præscriptum profitentium. Altero, pro loco quò ad sacra illi convenire solent; non tamen quovis; distinguitur enim à templo *synagoga*. Templum, hoc est, sacrificii locus, Judæis, Dei mandato, unicum erat (Deuter. 12, v. 15, 14) idque tantum Jerosolymis: *synagoga* verò erant Christi tempore per singulas civitates et vios frequentiores, et quidem plures sæpè unâ in civitate (Jerosolymis, quò ex provinciis et regionibus omnibus confuebat quotidie, octoginta et quadringente fuisse narratur; lege Act. 6, v. 9), in quibus, non quidem ad sacrificium, sed ad infantulorum circumcissionem, legis prophetarumque lectionem atque explanationem,

sacram concionem, denique ad orationem, sabbatis maxime, conveniebatur. Unde Jacobus Act. 15, v. 21: *Moses, inquit, à temporibus antiquis habet in singulis civitatibus qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur.* Quare nostræ tempestatis hæretici, qui sacrificium non offerunt, *synagogas*, non templa habent. Putatur *synagoga* usus ortus in Babiloniâ fuisse, cum illic exsulerent Judæi, procul à templo, eoque exusto: ex eo tempore retentus est, à reversis è captivitate, et in captivitate rursum ejectis, Vides in Actis Apostolorum, qui Paulo orbem peregranti ubique *synagoge* occurrant Judæorum; nec aliter res perseverat in hodiernum usque diem. Docuit itaque Christus, non in angulis, non in occulto, non doctrina calumniam pateretur; non in deserto, ne paucioribus esset adendum atque audiendi facultas, sed in *synagogis*, in locis publicè ad docendum destinatis, ut loco commendatâ doctrinâ tanquam bonâ, saluiferâ, legicæ ac prophetis qui illic populo prælegebantur consentanea, omnes confluerent, omnes Deo lucriferent. Docuit quidem Jesus etiam extra *synagogas*, et id quocumque loco res forebat cum populus sponte ad ipsum accederet, quem non erat æquum absque doctrinâ dimitti; sed ne capture ipse videretur loca secretiora aut accessu difficultiora, tanquam non sibi conscius recti, ultrò adit *synagogas* in quas pro more docti indoctique conveniebant, audiendi descendique gratiâ, idque sabbatis præsertim.

FORUM, Galilæarum.

ET MAGNIFICABATUR. Participium est passivum præsens, quale cum Latine non existet, usus est interpres periphrasi hujusmodi, et *magnificabatur*; alii clariore, *glorificantibus eum omnibus*. Vide supra v. 2. *Et tentabatur*. Frequens est interpreti ut dicat *magnificare*, pro glorificare, laudare, gloriâque efficere; est enim gloria, clara cum laude notitia. Glorificabatur autem, tum ob ea quæ docebat, coelestia planèque divina, et ipsum docendi modum, tum ob miracula, quibus et doctrinam confirmabat et omnibus beneficiebat.

AB OMNIBUS, invidia expertibus, nec infectis maligno contradicendi studio. A præsentibus laudabatur, pro absentibus fama vagabatur.

NON enim tanquam ex alterius præscripto præcepta pònebat; sed ut *ἀποκρίσας*, ejusmodi se præstabat, cui merum esset imperium, dicendi, præcipiendi, de vitâ et morte, præmiis et suppliciis, suo

VERB. 16. — ET VENIT NAZARETH; non primum statim à tentatione, sed cum jam alia Galilæe loca peregrasset, ut satis patet, et hic v. 14 et 15, et Matth. v. 15, et seqq. Nam quod ibi dicitur *relictâ Nazareth*, intelligitur prætermisâ et neglectâ Nazarethi oppido educationis suæ. INTRAVIT SECUNDUM CONSUETUDINEM SUAM, quam scilicet jam ab initio prædicationis observabat, ut diebus sabbatis *synagogas* officii sui causâ ingrederetur, de quo Marci 1, v. 21, ET SUBIEXIT, honoris et venerabilis causâ, *legere, scilicet Scripturam sacram*. Moris enim erat tunc in

pro jure disserendi ac decernendi, ita ut, non expositor aliquis legis, sed Deus omninò legislator; quomodo reverè se res habebat; loqui et docere videretur. Docebat deinde apertissimè doctrinam solidam, quâ continebatur summa expectandarum rerum et agendarum ratio, quòd homines facere, quid à Deo expectare deberent, nec externa duntaxat opera, verum etiam sanctissimi et incorruptissimi cordis motus præscribebantur, tantâ dicendi majestate et perspicuitate, tantâ rerum exponendarum dignitate, tantâ denique ad movendum auctoritate et spiritus efficacitate, ut non dicere tantum aut fidem conciliare, sed imprimere dicta in hominum pectoribus videretur efficientissimè, aliis amorem, aliis timorem incutiens. Adhæc docebat intrepidè, non loquebatur ad gratiam, neque ulli probris adularatur, sed constanter vitia reprehendebat absque personarum acceptione. Commendabat præterea doctrinam, singularis vitæ integritas doctrinæ consentanea. Postremò quod docebat, stupendis signis et miraculis confirmabat, quæ hanc quidem concionem magno numero mox et antecesserunt et consecuta sunt. His modis Salvator docens suam, quâ pollebat, declarabat persuadebatque auctoritatem.

VERB. 16. — NAZARETH, inter cetera Galilææ loca. NUTRITUS, educatus et ante conceptus; in quâ à puero hætenus habitabat, partim cum utroque parente, partim Josepho mortuo cum matre viduâ.

SECUNDUM CONSUETUDINEM SUAM. Sancta erat Judæorum consuetudo, in *synagoga* convenire, ad audiendum Dei verbum, ad publicas preces, et ad reliqua pietatis exercitia. Sabbatis singulis, quotiescumque recurret sabbatum, dies hebdomadæ septimus vel quilibet alius dies festus, quo otiosus ab operibus servilibus divinisque rebus vacans populus, convenire solebat ad lectionem et exhortationes sacras. Aliis diebus docebat Jesus eos qui ad se ultrò confluebant, aut quos erat docendi occasio, quocumque loco id foret: *sabbatis* ipse *synagogas*, quò noverat populum universum tunc convenire discendi gratiâ, adibat, ne fugere videretur loco aut horâs docendi opportunas, et seorsim atque intempestivè iis solis doctrinam proponere suam qui ad se accurrerent. Potest igitur locus intelligi de consuetudine quam Christus à puero observaverat (nam, ante manifestationem sui, Nazarethi agens, religionis omnia exercuerat munia, que puerum, juvenem, virumque modestum et optimâ

synagoga aliquid de lege et prophetis legere, ut patet, Act. 13, v. 15, et clarissime ibid. c. 13, v. 21, quibus etiam indicatur lectio predicationem subjungit solitam; nam lectio Scripturæ prætermittitur, ut inde materia prædicandi sumeretur. Quæ morem postea Ecclesia videtur imitata, dum concionibus episcoporum Scripturæ lectionem per lectores præmittit, ut videlicet, quemadmodum ait Cyrillus, initio libri de Mortalitate, vigore pleno, et sermone de Dominicâ lectione concepto, ad populum cum factu diceretur.